

Nationaldagen – ny helgdag

Betänkande av 6 juni-utredningen

Stockholm 2004

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2004:45

Till statsrådet Pär Nuder

Regeringen beslutade den 5 juni 2003 att bemyndiga statsrådet Pär Nuder att tillkalla en särskild utredare med uppgift att utarbeta ett förslag som innebär att nationaldagen den 6 juni blir allmän helgdag.

Den 6 juni 2003 förordnades f.d. EU-kommissionären och statsrådet Anita Gradin att vara särskild utredare. Den 10 juli 2003 förordnades rådmannen Gunilla Svahn Lindström att vara utredningens sekreterare.

Som experter förordnades den 4 september 2003 arbetsmarknadsexperten Karin Ekenger, generalsekreteraren Sven-Bernhard Fast, ekonomen Lena Granqvist, utredaren Ingemar Göransson, chefsekonomen Johan Kreicbergs, förbundssekreteraren Annelie Roswall Ljunggren, rättssakkunniga Helen Svensson och förhandlaren Jan Svensson. Den 19 september 2003 entledigades Jan Svensson från kommittén och samma dag förordnades förhandlaren Anna Andersson som expert.

Utredningen, som har antagit namnet 6 juni-utredningen, får härmed överlämna sitt betänkande Nationaldagen – ny helgdag (SOU 2004:45). Till betänkandet fogas särskilda yttranden.

Stockholm i maj 2004

Anita Gradin

/Gunilla Svahn Lindström

Innehåll

Sammanfattning	7
Författningsförslag	9
1 Utredningsuppdraget och dess genomförande	11
2 Nationaldagen och olika helgdagar	13
2.1 Allmänt	13
2.2 Begreppet nationaldag	13
2.3 Kort om tillkomsten av Sveriges nationaldag.....	13
2.4 Helgdagar	14
2.5 Våra helgdagars innebörd	15
2.6 Helgdagar ur ett historiskt perspektiv.....	18
2.7 Helgdagar i andra länder.....	19
3 Bakgrunden till 6 juni-utredningen	21
4 Diskussionen fortsätter	25
5 Ekonomiska konsekvenser av ytterligare en helgdag	27
5.1 Sammanfattning av Brännlunds och Kriströms ekonomiska rapport.....	27
5.2 Sammanfattning av Konjunkturinstitutets ekonomiska rapport	27

5.3	Några tidigare studier kring samhällsekonomiska kostnader av en extra helgdag och en arbetstidsförkortning	29
6	Överväganden och förslag	33
6.1	Inledning	33
6.2	Nationaldagen den 6 juni föreslås bli allmän helgdag	33
6.3	Annandag pingst föreslås upphöra att vara allmän helgdag	34
7	Konsekvenser och ikraftträdande	39
8	Författningskommentarer	41
8.1	Förslaget till lag om ändring i lag (1989:253) om allmänna helgdagar	41
	Särskilda yttranden	43
	Bilaga – "Ekonomiska effekter av att 6 juni inrättas som allmän helgdag"	45

Sammanfattning

Riksdagen har beslutat att nationaldagen den 6 juni ska bli allmän helgdag. Utredningens uppdrag är att lämna ett förslag med den innebörden. Att införa ytterligare en helgdag innebär en arbetstidsförkortning som får ekonomiska konsekvenser för samhället. Uppdraget handlar främst om hur de ekonomiska konsekvenserna som uppstår för samhället vid en arbetstidsförkortning kan kompenseras.

I betänkandet redovisar utredningen ett förslag till lag om ändring i lagen (1989:253) om allmänna helgdagar. Förslaget innebär en ändring i nuvarande helgdagsordning. Nationaldagen den 6 juni blir allmän helgdag samtidigt som annandag pingst upphör att vara helgdag.

Två studier av de ekonomiska effekterna av att den 6 juni inrättas som allmän helgdag har gjorts på utredningens uppdrag. Enligt slutsatserna i rapporterna uppgår kostnaden i termer av förlorad produktion för ytterligare en helgdag till mellan 3 och 8,5 miljarder kronor per år. Förslaget att införa ytterligare en helgdag innebär sådana betydande ekonomiska konsekvenser för samhället att reformen måste finansieras genom att en av de helgdagar som vi nu har tas bort eller flyttas. De alternativ som utredningen har diskuterat är första maj, Kristi himmelfärdsdag, annandag pingst och trettondedag jul. Första maj har i kombination med valborgsmässfirandet utvecklats till en stor folklig helg som har firats som en ickekyrklig folkfest sedan medeltiden. Första maj är dessutom en helgdag i många länder. Detta gör enligt utredningens uppfattning att första maj bör vara kvar som allmän helgdag. Kristi himmelfärdsdag har en stark ställning inom kyrkorna och trossamfunden och med hänsyn till att helgdagen har utvecklats till en stor familjehelg med stark folklig förankring bör inte heller Kristi himmelfärdsdag flyttas eller tas bort som allmän helgdag. Förslaget att annandag pingst skall upphöra som allmän helgdag bygger på

följande resonemang. Utredningen är inte övertygad om att det blir så stor skillnad på de samhällsekonomiska konsekvenserna om trettondedag jul eller annandag pingst tas bort. Samtliga kyrkor och trossamfund i Sverige är eniga om att annandag pingst är den minst dåliga kyrkliga helgdagen att ta bort. Förutom att många helgdagar infaller under våren ligger annandag pingst närmast den 6 juni i tiden. Om inte annandag pingst tas bort som allmän helgdag, skulle det innebära att det vissa år kommer att bli ytterligare en långhelg under våren och att det uppstår klämdagar mellan nationaldagen och pingsthelgen. För fjällturismen skulle ett avskaffande av trettondedag jul som helgdag innebära ett stort inkomstbortfall. Det är också viktigt med möjlighet till en lång sammanhängande ledighet under den mörkaste delen av året då även skolorna har ledigt.

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i lag (1989:253) om allmänna helgdagar

Härigenom föreskrivs att lagen (1989:253) om allmänna helgdagar skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Med allmän helgdag avses i lag eller annan författning söndagar, däribland påskdagen och pingstdagen, nyårsdagen, trettondedag jul, första maj, juldagen, annandag jul, även när de inte infaller på en söndag, långfredagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, *annandag pingst*, midsommardagen och alla helgons dag.

2 § Av de i 1 § angivna helgdagarna infaller nyårsdagen den 1 januari trettondedag jul den 6 januari långfredagen fredagen närmast före påskdagen påskdagen söndagen närmast

Föreslagen lydelse

1 §

Med allmän helgdag avses i lag eller annan författning söndagar, däribland påskdagen och pingstdagen, nyårsdagen, trettondedag jul, första maj, juldagen, annandag jul, även när de inte infaller på en söndag, långfredagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, *nationaldagen*, midsommardagen och alla helgons dag.

2 §

2 § Av de i 1 § angivna helgdagarna infaller nyårsdagen den 1 januari trettondedag jul den 6 januari långfredagen fredagen närmast före påskdagen påskdagen söndagen närmast

efter den fullmåne som infaller på eller närmast efter den 21 mars	efter den fullmåne som infaller på eller närmast efter den 21 mars
annandag påsk dagen efter påskdagen	annandag påsk dagen efter påskdagen
Kristi himmelfärds dag sjätte torsdagen efter påskdagen	Kristi himmelfärds dag sjätte torsdagen efter påskdagen
pingstdagen sjunde söndagen efter påskdagen	pingstdagen sjunde söndagen efter påskdagen
<i>annandag pingst dagen efter pingstdagen</i>	<i>nationaldagen den 6 juni</i>
midsommardagen den lördag som infaller under tiden den 20–26 juni	midsommardagen den lördag som infaller under tiden den 20–26 juni
alla helgons dag den lördag som infaller under tiden den 31 oktober–6 november	alla helgons dag den lördag som infaller under tiden den 31 oktober–6 november
juldagen den 25 december	juldagen den 25 december
annandag jul den 26 december.	annandag jul den 26 december.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005

1 Utredningsuppdraget och dess genomförande

Utredningens direktiv beslutades av regeringen den 5 juni 2003 (dir. 2003:74). I direktiven gavs utredningen i uppdrag att

- lämna ett förslag med innebörd att nationaldagen den 6 juni blir allmän helgdag,
- studera de ekonomiska effekterna av att den 6 juni inrättas som allmän helgdag och lämna förslag till hur de ekonomiska förluster som därigenom uppstår kan kompenseras, t.ex. genom att någon befintlig helgdag flyttas eller tas bort. Om utredaren anser att ett inrättande av den 6 juni som allmän helgdag måste ske på bekostnad av nu existerande helgdagar skall utredaren ange vilken eller vilka av dessa dagar som i sådant fall bör komma i fråga samt noggrant redovisa skälen för sin bedömning. Utredaren skall särskilt pröva om annandag pingst skall upphöra att vara helgdag,
- lämna förslag på de lagändringar som krävs.

Som ett led i utredningens arbete att studera de ekonomiska effekterna av att den 6 juni inrättas som allmän helgdag har professor Runar Brännlund, Umeå universitet och professor Bengt Kriström, Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå fått utredningens uppdrag att beräkna de samhällsekonomiska kostnaderna av att göra den 6 juni till allmän helgdag. Rapporten finns med som bilaga till betänkandet. Ansvaret för rapporten ligger på författarna men innehållet har legat till grund för slutsatserna i utredningen.

Utredningen har dessutom gett Konjunkturinstitutet (KI) i uppdrag att lämna synpunkter på Brännlunds och Kriströms ekonomiska rapport. KI:s uppdrag omfattar även att göra en egen bedömning av vad det skulle få för ekonomiska effekter om den 6 juni införs som allmän helgdag och en samhällsekonomisk välfärdsanalys. KI:s rapport finns tillgänglig hos utredningen under dnr 2004:45.

2 Nationaldagen och olika helgdagar

2.1 Allmänt

Den 6 juni är Sveriges nationaldag, men dagen är inte som i många andra länder en allmän helgdag. Utredningen har i uppdrag att upprätta ett förslag med innebörd att nationaldagen den 6 juni blir allmän helgdag. I utredningens uppdrag ingår även att studera de ekonomiska effekterna av att den 6 juni inrättas som helgdag och lämna förslag till hur de ekonomiska förluster som därigenom uppstår kan kompenseras.

2.2 Begreppet nationaldag

En nationaldag är en nations gemensamma, årliga högtidsdag som regel till minne av en betydelsefull historisk händelse. Ofta har den dag då landet har fått sin gällande konstitution valts som nationaldag som t.ex. i Norge och USA.

2.3 Kort om tillkomsten av Sveriges nationaldag

Den 6 juni har kallats Gustaf Vasas dag, svenska flaggans dag och är nu Sveriges nationaldag och svenska flaggans dag. Att det var just den 6 juni som blev Sveriges nationaldag var inte någon självklarhet. Datumet var föremål för diskussioner runt sekelskiftet och många propagerade för midsommardagen i stället för den 6 juni.

Det var Gustav III som placerade sitt namn på den 6 juni för att på så sätt få anknytning till den första kungliga bäraren av namnet Gustav. Under större delen av 1800-talet firades dagen som namnsdag för ett av den tidens vanligaste pojknamn. Det var inte förrän i slutet av 1800-talet som patriotiska strömningar slog igenom i Sverige och den 6 juni togs fram som en nationell minnesdag.

Dagen firades till minne av den 6 juni 1523 då Gustav Vasa valdes till Sveriges kung, då unionen med Danmark upphörde, och Sveriges enande till en självständig stat påbörjades. 1809 års regeringsform utfärdades dessutom den 6 juni. Även riksdagens första beslut år 1973 att anta den nuvarande regeringsformen meddelades den 6 juni.

Införandet av en svensk nationaldag började att på allvar diskuteras under senare delen av 1800-talet och från flera håll föreslogs midsommardagen. Genom en rad händelser kom dock den 6 juni att etableras som en svensk nationaldag. Sedan 1916 firas den 6 juni som svenska flaggans dag. Flaggdagen firades bl.a. med en fest på Stadion, festligheter på Skansen med fosterländska tal och sånger. Sedan 1983 är Svenska flaggans dag den 6 juni officiellt Sveriges nationaldag. Det ansågs lämpligt att ge den 6 juni officiell karaktär som nationaldag (prop. 1981/82:109, bet. KU 1981/82:26, rskr. 1981/82:236). Detta kommer författningsmässigt till uttryck i förordningen (1982:270) om allmänna flaggdagar.

2.4 Helgdagar

Lagen (1989:253) om allmänna helgdagar reglerar vilka dagar som är helgdagar i borgerligt hänseende dvs. helgdagar i betydelsen arbetsfria dagar. Vilka dagar som skall anses som helgdagar i rent kyrklig mening bestäms av respektive kyrka och trossamfund. Enligt 1 § lagen om allmänna helgdagar avses med allmän helgdag söndagar, däribland påskdagen och pingstdagen, samt nyårsdagen, trettondedag jul, första maj, juldagen och annandag jul, även när de inte infaller på en söndag. Vidare är långfredagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, annandag pingst, midsommardagen och alla helgons dag allmän helgdag. Trots att påskdagen och pingstdagen alltid infaller på söndagar anges de särskilt som allmänna helgdagar.

Nedan görs en uppräknig av helgdagarna och när de infaller.

nyårsdagen	den 1 januari
trettondedag jul	den 6 januari
långfredagen	fredagen närmast före påskdagen

påskdagen	söndagen närmast efter den fullmåne som infaller på eller närmast efter den 21 mars
annandag påsk	dagen efter påskdagen
Kristi himmelfärdsdag	sjätte torsdagen efter påskdagen
pingstdagen	sjunde söndagen efter påskdagen
annandag pingst	dagen efter pingstdagen
midsommardagen	den lördag som infaller under tiden den 20-26 juni
alla helgons dag	den lördag som infaller under tiden den 31 oktober – den 6 november
juldagen	den 25 december
annandag jul	den 26 december

I förarbetena till lagen om allmänna helgdagar (prop. 1988/89:114 s. 5) konstateras att flera funktioner är knutna till helgdagsbegreppet genom föreskrifter i olika författningar. Det gäller då framför allt föreskrifter som reglerar när åtgärder skall vidtas och hur tiden skall beräknas när en förfallodag e.d. infaller på en söndag eller annan allmän helgdag. Som exempel nämns också bestämmelsen i 9 § semesterlagen (1977:480) att helgdagar normalt inte räknas som semesterdagar. Vidare framhålls i propositionen att vad som är allmän helgdag är av stor rättslig och samhällsekonomisk betydelse.

I detta sammanhang bör även nämnas att enligt lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid är påskafton, midsommarafton och julafton att likställa med allmänna helgdagar i fråga om beräkning av lagstadgad tid samt enligt växellagen och checklagen.

2.5 Våra helgdagars innebörd

Helger som påsken, julen och pingsten är väletablerade i den av kristendomen dominerande världen. Nyårshelgen firas också i stora delar av världen. Knappt 20 procent av Sveriges befolkning har idag en utländsk bakgrund med den innebörden att de är födda utrikes

eller födda i Sverige med minst en förälder som är född i ett annat land.¹ De kommer från kulturer där andra helger har stor betydelse.

Trettondedag jul, Kristi himmelfärdsdag, annandag pingst, midsommardagen och alla helgons dag är för många människor som bor i Sverige dagar då vi är lediga, men många vet inte bakgrunden till att de är helgdagar och endast en mindre del av befolkningen firar dessa helger i kyrklig anda. Första maj är det inte heller många som känner till bakgrunden till firandet av.

Trettondedag jul

Trettondagen infaller den 6 januari, dvs. tretton dagar efter juldagen och firas i de flesta kristna länder som julens avslutning. Trettondedag jul är den dag som är den ursprungliga firingsdagen för Guds uppenbarelse i världen i Jesus Kristus (epifaniadagen=uppenbaredagen). Dagen fick ett mera specialiserat innehåll när den under 300-talet kombinerades med julen. I västkyrkan kom dagen att knytas till heliga tre konungars besök hos Jesusbarnet. I östkyrkan har trettondedag jul den starkaste ställningen; då firas Jesu dop eller hans födelse. Detta sammanhänger med gamla beräkningar av vintersolståndet i östra Medelhavsområdet.

Första maj

Första maj är en traditionell festdag i stora delar av Europa. Den dagen har firats som en ickekyrklig folkfest sedan medeltiden eller ännu längre tillbaka i tiden. Första maj är också arbetarrörelsens dag. Arbetarrörelsens förstamajdemonstrationer har sin upprinnelse i den amerikanska arbetarrörelsen och dess kamp för åtta timmars arbetsdag i slutet på 1800-talet. De första demonstrationerna i Sverige ägde rum 1890. Första maj blev allmän helgdag i Sverige 1939.

¹ Informationsblad "Integrationspolitik för 2000-talet" från Näringsdepartementet, april 2002.

Kristi himmelfärdsdag

Kristi himmelfärdsdag är en högtid i kyrkoåret som firas på 40:e dagen efter påsk till minne av Kristi himmelfärd. Kristi himmelfärdsdag uppstod i östkyrkan på 300-talet. Helgdagen är även folknykterhetens dag. Kristi himmelfärdsdag infaller alltid på en torsdag.

Pingst

Pingst är en högtid i kyrkoåret som firas på femtionde dagen efter påsk till minne av Andens utgjutande över lärjungarna. Pingstens bakgrund är den judiska veckofesten. Den kan betraktas som påskfirandets avslutning. Under medeltiden uppfattades den dock som en särskild högtid och försågs med oktav, firandet av annandag pingst är en kvarvarande rest.² Pingst har också kommit att få betydelse som en stor bröllophelg. Det är dessutom en helg under vilken många unga människor konfirmeras. Annandag pingst infaller alltid på en måndag.

Midsommardagen

Midsommardagen är en högtid i kyrkoåret som ägnas minnet av Johannes Döparens födelse. Dagen har firats sedan 400-talet. Fram till 1953 firades dagen den 24 juni men nu är midsommardagen förlagd till den lördag som infaller under tiden den 20-26 juni. Ursprungligen var midsommardagen en ren sommarsolståndsfest. Det är endast i Sverige och Finland som midsommardagen har karaktär av kyrklig helgdag. I Estland, Lettland och Litauen firas midsommardagen som en borgerlig helgdag.

Alla helgons dag

Alla helgons dag ingår i kyrkoåret. Dagen firas sedan 800-talet i västerlandet till minne av kyrkans helgon. Dagen infaller den 1 november men numera firas alla helgons dag den lördag som infaller under tiden den 31 oktober – den 6 november.

² Enligt Nationalencyklopedins ordbok är en oktav festvecka efter en större helg eller helgdag; även benämning på den åttonde dagen efter högtiden.

2.6 Helgdagar ur ett historiskt perspektiv

Synen på helgdagar, liksom antalet, har skiftat genom tiderna. Det har varit en fråga som ofta diskuterats. Under seklernas gång har många helgdagar försvunnit. Man har anpassat helgdagarna efter nya seder och skiftande ekonomiska förutsättningar.

För de första kristna var söndagen Herrens dag och dag för gudstjänst. Men det var även en arbetsdag under vilken man gjorde avbrott endast för att delta i gudstjänsten. Med tiden utvecklades söndagen till en vilodag som skulle användas till kyrkliga aktiviteter och man ansåg att förvärvsarbete stred mot söndagens högtidskaraktär.

Under medeltiden växte det fram ett mycket stort antal helgdagar. De flesta var så kallade helgondagar som hade anknytning till något helgon. Med reformationen reducerades antalet helgdagar kraftigt. I den svenska kyrkoordningen 1571 behölls främst de helgdagar som hade Kristusanknytning.

År 1772 genomfördes en stor helgdagsreform som innebar ytterligare en kraftig reduktion av antalet helgdagar. Man tog bl.a. bort tredje- och fjärdedagarna vid jul, påsk och pingst liksom skärtorsdagen som helgdag. Motiveringen var att gudstjänsterna för vissa helgdagar var dåligt besökta och att ledigheten mest användes till lättja och dryckenskap.

Upprepade gånger under 1800- och 1900-talen togs i riksdagen upp frågor om indragning av olika helger. Av nationalekonomiska skäl diskuterades om annandagarna, trettendedag jul, Marie bebådelsedag, Kristi himmelfärdsdag och midsommardagen borde avskaffas eller förläggas till närmaste lördag eller söndag. Det har dessutom under tidigt 1900-tal diskuterats att ersätta annandag pingst med en allmän helgdag utan kyrklig karaktär för att det arbetande folket skulle få tillfälle till vila och rekreation utan att begränsas av kyrkliga restriktioner. Diskussionerna ledde dock inte till något resultat.

Nästa stora förändring kom med kalenderreformen 1953 som innebar att tiden för firandet av Marie bebådelsedag, midsommardagen och allhelgonadagen flyttades. Midsommardagen flyttades till den lördag som infaller under tiden den 20-26 juni, Marie bebådelsedag till den söndag som infaller under tiden den 22-25 mars och alla helgons dag förlades till den lördag som infaller under

tiden den 31 oktober den 6 november.³ Syftet med reformen var dels att nå en jämnare och lämpligare fördelning under året av de allmänna helgdagarna och dels att minska den splittring av arbetsveckorna som vissa av de fristående helgdagarna medförde. Man ansåg dessutom att det ur rekreationssynpunkt vore värdefullt att placera de ifrågasatta helgdagarna i omedelbar anslutning till en söndag vilket skulle innebära att man fick två dagars ledighet (prop. 1952 nr 3). I samband med propositionen om kalenderreformen 1953 motionerades det om att avskaffa trettondedag jul och Kristi himmelfärdsdag som kyrkliga helgdagar eller i vart fall att förlägga dem till söndagar. Dessa förslag avvisades av riksdagen (Andra lagutskottets utlåtande 1952 nr 4). Den enda ökningen av antalet helgdagar som har skett var då första maj infördes som en borgerlig helgdag 1939. Genom de rådande kollektivavtalen var första maj redan en arbetsfri dag för de flesta arbetare och lagen fastställde i princip vad som redan gällde.

2.7 Helgdagar i andra länder

Helgdagar	Sverige	Tyskland	Storbritannien	Norge	USA	Danmark
Nyårsdagen	x	x	x	x	x	x
Trettondedag jul	x	x vissa delar				
Långfredagen	x	x	x	x	x	x
Annandag påsk	x	x	x	x		x
Första maj	x	x		x		
Kristi himmelfärd	x	x		x		x
Annandag pingst	x	x		x		x
Midsommardagen	x					
Alla helgons dag	x					
Juldagen	x	x	x	x	x	x
Annandag jul	x	x	x	x		x
Övriga helgdagar	-	3-5	2-5	1	7	2
Nationaldagen som helgdag	Nej	3 okt	Nej	17 maj	4 juli	5 juni halv dag
Totalt antal helgdagar	11	13-15	7-10	10	11	9,5

³ lag (1952:48) angående tiden för firandet av Marie bebådelsedag, midsommardagen och allhelgonadagen

Helgdagar	Sverige	Finland	Frankrike	Nederländerna	Italien	Belgien
Nyårsdagen	x	x	x	x	x	x
Trettondedag jul	x	x			x	
Långfredagen	x	x		x		
Annandag påsk	x	x	x	x	x	x
Första maj	x	x	x		x	x
Kristi himmelfärd	x	x	x	x		x
Annandag pingst	x			x		x
Midsommardagen	x	x				
Alla helgons dag	x	x	x		x	x
Juldagen	x	x	x	x	x	x
Annandag jul	x	x		x	x	
Övriga helgdagar	-	-	4	2	3	3
Nationaldagen som helgdag	Nej	6 dec	14 juli	30 april	2 juni	21 juli
Totalt antal helgdagar	11	11	10	9	10	10

3 Bakgrunden till 6 juni-utredningen

Med anledning av regeringens förslag 1989 till lag om allmänna helgdagar väcktes motioner med förslag om att nationaldagen den 6 juni skulle bli helgdag. Vid sin behandling av propositionen jämte motionerna hänvisade konstitutionsutskottet (bet. 1988/89:KU29) till ett tidigare uttalande om att de gällande formerna för firandet av nationaldagen/svenska flaggans dag gav tillräckligt utrymme för att markera nationaldagens betydelse i det svenska samhället.

Frågan om nationaldagen som allmän helgdag har därefter behandlats av konstitutionsutskottet vid flera tillfällen. Vid riksmötet 1991/92 ansåg utskottet (bet. 1991/92:KU9), som uppmärksammade att ett införande av ytterligare en helgdag bl.a. hade ekonomiska aspekter, att frågan på lämpligt sätt borde bli föremål för utredning.

I september 1993 tillsattes Nationaldagsutredningen med uppdrag att utreda förutsättningarna för att göra nationaldagen till helgdag. Enligt direktiven (dir. 1993:104) var det av vikt att utredaren särskilt studerade de ekonomiska konsekvenserna som inrättandet av en ny helgdag skulle få, såväl för den offentliga sektorn som för näringslivet och övriga delar av samhället. I utredarens uppdrag låg också att undersöka konsekvenserna, ekonomiska och andra, av att inrätta nationaldagen på bekostnad av någon nu existerande allmän helgdag.

Nationaldagsutredningen föreslog i sitt betänkande 6 juni Nationaldagen (SOU 1994:58) att nationaldagen den 6 juni skulle bli allmän helgdag. Efter att ha studerat de ekonomiska konsekvenserna av ytterligare helgdag men också beaktat kyrkliga och sociala faktorer kom utredaren fram till att annandag pingst samtidigt borde upphöra att vara helgdag. Sammanfattningsvis angav utredaren att om man införde nationaldagen som en helgdag, utan att ändra något annat, skulle det medföra ett årligt inkomstbortfall inom tillverkningsindustrin på omkring 0,3 procent i genomsnitt.

Bruttonationalprodukten skulle minska med mellan 0,2 och 0,3 procent, dvs. med mellan tre och fyra miljarder kronor baserat på 1992 års produktion. Enligt utredaren kunde det inte anses rimligt att i det då rådande ekonomiska läget införa ytterligare en helgdag utan att en befintlig helgdag togs bort eller flyttades. De helgdagar som skulle vara möjliga att avskaffa var enligt utredaren första maj, trettondedag jul, Kristi himmelfärdsdag eller annandag pingst. I valet mellan dessa dagar fann utredaren att annandag pingst var den helgdag som framstod som minst olämplig att ta bort. Förslaget byggde främst på följande resonemang. Första maj har i kombination med valborgsmässofirandet utvecklats till en stor folklig helg, vilket enligt utredarens mening gjorde att dagen borde vara kvar som allmän helgdag. Annandag pingst skulle dessutom ge ett större bidrag till bruttonationalprodukten än första maj i och med att annandag pingst alltid infaller på en måndag. Kristi himmelfärdsdag skulle ur ekonomisk synvinkel vara än mer fördelaktig att ta bort på grund av att den permanenta klämdagen helgen ger upphov till förmodligen orsakar ytterligare produktionsbortfall. Enligt utredarens uppfattning gick det emellertid inte att enbart se på en ny helgdagsordning från ekonomisk synpunkt. Det fanns andra faktorer som också var viktiga. Helgen i samband med Kristi himmelfärdsdag ansågs vara en folkkär vårhelg, vilket gjorde det olämpligt att ta bort Kristi himmelfärdsdag, som allmän helgdag. Trettondedag jul ansågs vara intimt förknippad med julfirandet och en stor kyrkohelg som det inte var lämpligt att ta bort som helgdag. Dessutom skulle det innebära ett stort inkomstbortfall för fjällturismen eftersom många åker till fjällen i samband med nyårs- och trettonhelgen. Utredaren ansåg att annandag pingst var den helgdag som ur kyrklig synvinkel framstod som minst olämplig att ta bort och var dessutom den helgdag som låg närmast nationaldagen i tiden.

Nationaldagsutredningens förslag remissbehandlades. De flesta remissinstanser var positiva till att inrätta den 6 juni som allmän helgdag. Olika åsikter framfördes dock i frågan om på vilken helgdags bekostnad det skulle ske. En knapp majoritet av de remissinstanser som lämnade synpunkter på förslaget att annandag pingst skulle tas bort som allmän helgdag var dock positiva.

I budgetpropositionen 1994/95:100 bil. 3 s. 14 angav regeringen att tanken att göra nationaldagen till helgdag inte borde fullföljas.

Konstitutionsutskottet behandlade i betänkande 1995/96:KU11 motioner om nationaldagen som allmän helgdag. Enligt utskottets

mening gav de gällande formerna för firande av nationaldagen och svenska flaggans dag den 6 juni tillräckligt utrymme för att markera dagens betydelse i det svenska samhället. Motionerna avslogs därför. Detta ställningstagande vidhölls sedan vid behandlingen av motioner i ämnet i betänkande 1997/98:KU9, 1999/2000:KU18 och 2000/01:KU15.

I betänkande 2001/02:KU9 behandlade riksdagen åter igen ett antal motioner om att göra nationaldagen den 6 juni till allmän helgdag. Vid behandlingen av motionerna kom konstitutionsutskottet fram till att nationaldagen den 6 juni bör bli allmän helgdag. Utskottet gjorde vidare följande uttalande.

Utskottet är medvetet om att detta kan få ekonomiska konsekvenser för samhället. Om den 6 juni blir allmän helgdag på bekostnad av någon nu existerande helgdag blir de ekonomiska konsekvenserna beroende av vilken existerande allmän helgdag som skall komma i fråga. Nationaldagsutredningen föreslog att den 6 juni skulle bli allmän helgdag samtidigt som annandag pingst skulle upphöra att vara helgdag. De ekonomiska effekterna av ett sådant förslag blir andra än om t.ex. trettondedag jul skulle upphöra att vara allmän helgdag. Utskottet anser att det får ankomma på regeringen att utarbeta ett förslag som innebär att nationaldagen den 6 juni skall bli allmän helgdag.

Riksdagen tillkännagav regeringen som sin mening vad utskottet anfört (rskr. 2001/02:139).

4 Diskussionen fortsätter

6 juni-utredningen började sitt arbete under slutet av sommaren 2003. Under utredningstiden har diskussionen fortsatt i medier och på andra håll om nationaldagen skall bli allmän helgdag eller inte och hur kostnaden för en ytterligare helgdag skall kompenseras.

I en motion till riksdagen (2003/04:K339) föreslog Karin Pilsäter (fp) och Lena Ek (c) att den 6 juni inte skulle göras till helgdag. De motiverade motionen i huvudsak med att Gustav Vasa var en bokbålsarrangör, tyrann och klosterbrännare och att det kostar för mycket för samhället att införa ytterligare en allmän helgdag. De ansåg att det var lämpligare att den 24 maj – gärna närmaste söndag – firades i stället för att årligen högtidlighålla införandet av den allmänna rösträtten. I betänkande 2003/04:KU15 behandlade riksdagen motionen. Den avslogs med hänvisning till det pågående arbetet i 6 juni-utredningen.

I dagspressen har olika röster hörts med synpunkter på den 6 juni som helgdag, om någon befintlig helgdag skall tas bort och i så fall vilken.

Den franska premiärministern Jean-Pierre Raffarin meddelade i början av november 2003 att annandag pingst, som hittills även varit en allmän helgdag i Frankrike, skall bli en vanlig arbetsdag för statsanställda fransmän. Privata företag kan välja att dra in en annan ledig dag om de önskar. Reformen syftar till att dra in mer pengar till åldringsvården i Frankrike. Enligt uppgifter i media skulle den franska staten genom reformen få in 17 miljarder kronor om året.

5 Ekonomiska konsekvenser av ytterligare en helgdag

5.1 Sammanfattning av Brännlunds och Kriströms ekonomiska rapport

Brännlund och Kriström har haft utredningens uppdrag att beräkna de samhällsekonomiska kostnaderna av att göra den 6 juni till en allmän helgdag. De finner att kostnaderna i termer av förlorad produktion ligger i intervallet 3–8,5 miljarder kronor per år. Resultatet överensstämmer enligt dem i huvudsak med tidigare gjorda studier kring samhällsekonomiska kostnader av extra helgdagar och arbetstidsförkortning. De har bl.a. gjort jämförelser med Nationaldagsutredningens ekonomiska studie och Konjunkturinstitutets rapport i Knas-utredningens betänkande SOU 2002:58 (se nedan). Brännlund och Kriström har i sin studie använt sig av en ekonometrisk modell där BNP förklaras av teknisk utveckling och antalet helgdagar som inte infaller på vardag. Författarna anser att det finns rimligt stöd för hypotesen att om man tar bort annandag pingst som helgdag, blir nettokostnaden approximativt noll, förmodligen negativ. Anledningen till detta är att annandag pingst alltid infaller på en måndag medan den 6 juni två gånger av sju infaller på en lördag eller söndag.

5.2 Sammanfattning av Konjunkturinstitutets ekonomiska rapport

Konjunkturinstitutet har också haft utredningens uppdrag att beräkna vad det skulle få för ekonomiska konsekvenser om den 6 juni införs som allmän helgdag. KI har, som en tumregel, räknat med att ungefär 80 procent av en förändring i lagfäst arbetstid slår igenom på den faktiska arbetstiden på lång sikt. En dags ytterligare lagfäst semester skulle därmed innebära att den faktiska arbetstiden minskar med 0,8 dagar. KI bedömer att införandet av den 6 juni

som helgdag skulle få ungefär samma genomslag som en ytterligare semesterdag, med tillägget att den 6 juni infaller på veckodagar igenomsnitt 5 av 7 år. Med utgångspunkt från en sådan beräkning skulle därmed införandet av den 6 juni som helgdag innebära att den genomsnittliga faktiska årsarbetstiden minskar med $0,8 \times (5/7)$ dagar, dvs. 0,6 dagar. Detta motsvarar en minskning i totalt arbetade timmar på ca 0,2 procent på lång sikt. KI utgår från att arbetstidens längd inte påverkar antalet sysselsatta personer på lång sikt. De bedömer även att produktiviteten på lång sikt inte påverkas av den kortare arbetstiden. KI bedömer att en lagfäst arbetstidsförkortning på lång sikt minskar BNP i ungefär samma grad som antalet faktiskt arbetade timmar minskar. Det innebär att införandet av den 6 juni som helgdag bedöms minska BNP på lång sikt med 0,2 procent, vilket vid 2002 års BNP motsvarar 5,1 miljarder kronor. Utifrån KI:s senaste prognos för BNP 2004 motsvarar detta ca 5,5 miljarder kronor vid årets BNP. Att BNP på lång sikt skulle bli 0,2 procent lägre om den 6 juni blir helgdag ligger enligt KI:s beräkningar i linje med slutsatserna i Brännlunds och Kriströms rapport att införandet av den 6 juni som helgdag skulle leda till ett produktionsbortfall på mellan 3 och 8,5 miljarder kronor (cirka 0,1–0,3 procent av 2002 års BNP). Det angivna intervallet är dock enligt KI förhållandevis stort. Såvitt KI kan bedöma bör Brännlunds och Kriströms kalkyler justeras för det faktum att den 6 juni kommer att infalla på veckodagar endast 5 av 7 år igenomsnitt. Utifrån en sådan korrigering blir Brännlunds och Kriströms uppskattade intervall 2,1–6 miljarder kronor. Den totala samhällsekonomiska effekten av att den 6 juni görs till helgdag kan enligt Konjunkturinstitutet i princip sägas bestå av två komponenter. Den ena komponenten är lägre BNP, vilket påverkar befolkningen via lägre årslöner och lägre pensioner samt slutligen i form av lägre privat och offentlig konsumtion. Detta innebär bl.a. att servicenivån och tillgängligheten på skola, vård och omsorg blir lägre än vad den skulle ha varit i annat fall i en utsträckning som ungefär motsvarar arbetstidsförkortningen för offentligt anställda. Den andra komponenten enligt Konjunkturinstitutet är att löntagarna skulle få nytta i form av mer ledighet. En uppskattning av välfärdseffekterna av en kortare arbetstid kan göras genom att väga en lägre privat och offentlig konsumtion mot värdet på den ökade fritiden. Slutsatsen blir enligt Konjunkturinstitutet att en arbetstidsförkortning leder till en samhällsekonomisk välfärdsförlust motsvarande 0,1 procent av BNP eller cirka 2,5 miljarder kronor i

termer av 2002-års BNP. KI konstaterar slutligen att det finns en ganska bred samsyn avseende kostnaderna om man jämför slutsatser i tidigare studier avseende en arbetstidsförkortning samt slutsatserna i Brännlunds och Kriströms rapport.

5.3 Några tidigare studier kring samhällsekonomiska kostnader av en extra helgdag och en arbetstidsförkortning

Nationaldagsutredningen

Nationaldagsutredningen uppskattade att om den 6 juni blir helgdag, med övriga helgdagar oförändrade, skulle bruttonationalprodukten inom tillverkningsindustrin minska mellan 0,2 och 0,3 procent. Om man samtidigt tog bort trettondedag jul uppskattade utredningen att det inte skulle ge någon produktionsförändring men om Kristi himmelfärdsdag eller annandag pingst togs bort skulle bruttonationalprodukten uppskattningsvis öka med 0,1 procent. Angivet i miljarder kronor baserat på 1992 års produktion innebar det att bruttonationalprodukten skulle minska med mellan tre och fyra miljarder kronor om nationaldagen blev allmän helgdag. Om samtidigt Kristi himmelfärdsdag eller annandag pingst avskaffades, skulle det i stället medföra en ökning av bruttonationalprodukten med en till två miljarder kronor. Utredningen betonade att kalkylerna ska betraktas som grova uppskattningar men att det dock går att dra slutsatsen att förändringar av helgdagsordningen kan få ekonomiska konsekvenser som långt ifrån är försumbara. Som sammanfattning av effekterna på produktionsbortfallet för hela ekonomin ansåg utredningen att Kristi himmelfärdsdag var mest fördelaktig att ta bort, medan annandag pingst var andrahandsalternativet. Trettondedag jul ansågs inte vara lika gynnsam ur produktionssynpunkt att ta bort. Nationaldagsutredningen gjorde även den bedömningen att man får räkna med att statsbudgetens utfall vid en arbetstidsförkortning påverkas negativt eftersom skatteintäkterna minskar.

Kommittén för nya arbetstid- och semesterregler (Knas)

Den parlamentariska kommittén för nya arbetstids- och semesterregler (Knas) hade bl.a. i uppdrag att pröva olika vägar till förkortning av arbetstiden och ge förslag på hur dessa skulle kunna genomföras. De metoder som prövades var normalarbetstidsförkortning, dvs. en förkortning av veckoarbetstiden, och en utökad ledighet på fem dagar. Kommittén gick igenom en rad olika aspekter på generella minskningar av arbetstiden och prövade om det gick att finna några kvalitativa skillnader mellan de olika metoderna. De aspekter som prövades avsåg sociala och ekonomiska faktorer, såsom sambanden mellan arbetstidsförkortning och jämställdhet respektive arbetstagares hälsa samt ekonomiska konsekvenser av förkortningar av arbetstiden för enskilda individer, företag och samhälle. Kommittén konstaterade att om allt annat hålls lika, dvs. om jämförelsen avser arbetstidsförminskningar som tidsmässigt är lika stora, går det inte att finna några tunga vägande skäl för att förordna den ena metoden framför den andra. En central del i kommitténs överväganden var den samhällsekonomiska konsekvensanalys som Konjunkturinstitutet gjorde för kommitténs räkning.¹ Analysen avsåg fyra olika sätt att minska arbetstiden: en förkortning av normalarbetstiden till 38 respektive 35 timmar per vecka, en utökad ledighet om fem dagar i form av en utbyggd semesterledighet och i form av en ny allmän ledighetslag. Knas föreslog i delbetänkandet Tid – för arbete och ledighet (SOU 2002:58) en lag om flexibel ledighet som gav arbetstagaren rätt till ledighet motsvarande fem arbetsdagar varje år. Ledigheten skulle införas successivt. Två dagar skulle införas 2004 och sedan skulle ledigheten utökas med en dag per år under de följande tre åren.

I betänkandets sammanfattning (s. 15) anges följande beträffande Konjunkturinstitutets analys.

Konjunkturinstitutet utgår i sin analys från att den ekonomiska tillväxten, mätt som ökning av bruttonationalprodukten (BNP), på lång sikt bestäms av produktiviteten och antalet arbetade timmar i ekonomin. Då produktiviteten på lång sikt inte bedöms påverkas av en förkortning av arbetstiden, blir det samlade antalet arbetade timmar i ekonomin avgörande för ekonomins tillväxtförutsättningar vid en arbetstidsreform. Generell förkortning av arbetstiden genom lagstiftning innebär färre arbetstimmar i ekonomin som helhet än vad som hade varit fallet utan en arbetstidsförkortning. Således blir utvecklingen

¹ Samhällsekonomiska effekter av en allmän arbetstidsförkortning”, Konjunkturinstitutet, april 2002.

av BNP på en relativt lägre nivå i jämförelse med situationen utan en arbetstidsreform. Ju mer arbetstiden förkortas, desto större blir de samhällsekonomiska konsekvenserna.

Den demografiska utvecklingen som innebär att allt färre i arbetsför ålder skall försörja allt fler äldre medför att den ekonomiska tillväxten bedöms bli låg, sett ur ett historiskt perspektiv, även utan en förkortning av arbetstiden. Det ökade antalet äldre innebär också ett större behov av vård och omsorg. Denna utveckling innebär en påfrestning på den offentliga sektorns resurser. Kortare arbetstid innebär försämrade möjligheter att finansiera den offentliga sektorn, då arbete är den viktigaste basen för skatteintäkter.

Kommittén ansåg att de samhällsekonomiska konsekvenserna av en generell lagstiftad förkortning av arbetstiden måste beaktas när ett förslag om förkortad arbetstid utformas. Kommittén kom till den slutsatsen att rådande samhällsekonomiska förhållanden gjorde att en relativt begränsad minskning av arbetstiden borde föreslås; en sänkning av normalarbetstiden till 39 timmar per vecka, alternativt en utökad ledighet om fem dagar per år. Som redan sagts stannade kommittén för det senare alternativet. Betänkandet har remissbehandlats. Av budgetpropositionen (prop. 2003/04:1 utgiftsområde 14 s. 26) framgår att regeringen avser att efter samråd med arbetsmarknadens parter ta ställning till förslaget från kommittén under år 2004. Enligt budgetpropositionen avser regeringen att föreslå ändringar som ger den enskilda arbetstagaren ett ökat inflytande över arbetstidens förläggning.

6 Överväganden och förslag

6.1 Inledning

Som framgår av det som utredningen redovisat har riksdagen beslutat att den 6 juni ska bli allmän helgdag. Utredningens uppdrag är att lämna ett förslag med den innebörden. Att införa ytterligare en helgdag innebär en arbetstidsförkortning som får ekonomiska konsekvenser för samhället. Uppdraget handlar främst om hur de ekonomiska förlusterna som uppstår för samhället vid en arbetstidsförkortning kan kompenseras.

Under arbetet i utredningen har det framkommit att ingen av de organisationer som experterna har företrätt i utredningen har varit särskilt intresserade eller entusiastiska över riksdagens beslut att den 6 juni skall bli allmän helgdag. Alla är dock överens om att samhällets kostnader för ytterligare en helgdag måste finansieras på ett eller annat sätt.

6.2 Nationaldagen den 6 juni föreslås bli allmän helgdag

Utredningens förslag: Nationaldagen den 6 juni skall bli allmän helgdag.

Sedan 1983 är den 6 juni svensk nationaldag som firas i hela landet. Till skillnad mot många andra länder är det i Sverige inte en allmän helgdag på nationaldagen. Nationaldagen firas inte i samma utsträckning som i t.ex. Norge och Frankrike där nationaldagen är en folkfest. Att göra nationaldagen till helgdag i Sverige skulle vara ett sätt att visa att nationaldagen är värd ett större utrymme än den har idag. Det svenska språket, den svenska historien, det svenska kulturarvet och det svenska samhällssystemet utgör stora delar av

den nationella identiteten som i en tid med ökad internationalisering förefaller bli mer och mer betydelsefull. Nationaldagen har successivt fått en allt starkare ställning hos svenska folket. Det blir allt viktigare att hitta tillfällen att fira det vi är stolta över i Sverige. Detta är oavsett om det är svenska idrottsframgångar, svensk föräldraförsäkring eller svensk mångkultur. Ett tag var det i Sverige i det närmaste fult att visa sig med svenska flaggan. Mörka krafter erövrade våra nationella symboler. Det är inte acceptabelt.

Det bor människor från många olika kulturer i Sverige. Mer än var tionde invånare i Sverige är född utomlands. Ytterligare 800 000 personer som är födda i Sverige har en eller två utrikes födda föräldrar. Det är viktigt att alla som bor i Sverige känner gemenskap och trygghet. Det är inte minst viktigt för alla dem som kommit från olika länder att stärka den nationella identiteten för att forma sin egen framtid i Sverige. Att bryta segregationen i det svenska samhället är högt prioriterat i regeringens integrationspolitiska arbete. Många kommuner försöker göra nationaldagen till en dag för integration och gemenskap när nya svenska medborgare välkomnas. Ett mycket uppskattat evenemang är då alla nya svenskar bjuds in till en ceremoni i Stockholms stadshus den 6 juni. Det är också många människor med utländsk bakgrund som deltar i nationaldagsfirandet på Skansen varje år. Ett lyckat nationaldagsfirande kan ses som en del av integrationspolitiken.

Nationaldagens ställning kan stärkas ytterligare genom att man ännu mer aktivt verkar för att skapa en nationell gemenskap, en svensk identitet och en stolthet över att leva i Sverige. Genom att göra nationaldagen till allmän helgdag möjliggörs detta på ett bättre sätt.

6.3 Annandag pingst föreslås upphöra att vara allmän helgdag

Utredningens förslag: Annandag pingst skall upphöra att vara allmän helgdag.

Att införa ytterligare en allmän helgdag innebär en lagstadgad arbetstidsförkortning. Enligt Brännlunds och Kriströms slutsats i deras ekonomiska rapport uppgår bruttokostnaden i termer av för-lorad produktion för ytterligare en helgdag till mellan 3–8,5 miljar-

der kronor per år. Konjunkturinstitutet har i sin ekonomiska rapport bedömt att BNP på lång sikt minskar med 0,2 procent vilket vid 2002 års BNP motsvarar 5,1 miljarder kronor. Som framgår av de båda ekonomiska rapporterna överensstämmer resultaten i huvudsak med tidigare gjorda studier.

Det är klart att förslaget med ytterligare en helgdag innebär kostnader för samhället. Det är inte möjligt att säga exakt vad kostnaderna för en arbetstidsförkortning kommer att uppgå till men det är rimligt att anta att de ligger inom de intervall som Konjunkturinstitutet samt Brännlund och Kriström har kommit fram till i sina rapporter. De samhällsekonomiska konsekvenserna av att den 6 juni inrättas som allmän helgdag består främst i kostnader för förlorad produktion. Konsekvenserna är som framgår av de ekonomiska rapporterna betydande. Det är därför inte rimligt i det ekonomiska läge som Sverige befinner sig i att införa ytterligare en helgdag utan att reformen finansieras på ett eller annat sätt. Ett sätt att finansiera ytterligare en allmän helgdag är genom skattemedel. Utredningen anser dock inte att det är lämpligt. I stället bör en av de helgdagar som vi nu har flyttas eller tas bort.

Frågan är då vilken av våra helgdagar som skall flyttas eller tas bort. Enligt utredningens direktiv skall utredningen särskilt pröva Nationaldagsutredningens förslag att annandag pingst skall upphöra att vara helgdag. Nationaldagsutredningen ansåg att den ekonomiska aspekten var mycket viktig i valet mellan olika helgdagar. Nationaldagsutredningen ansåg även att de kyrkliga aspekterna var viktiga och att man måste ta hänsyn till respektive helgs sociala värde och folkliga förankring. Genom en sammanvägning av dessa olika aspekter kom Nationaldagsutredningen fram till att det var lämpligast att annandag pingst upphörde som allmän helgdag. Även 6 juni-utredningens uppfattning är att man måste ta hänsyn till samtliga dessa aspekter för att komma fram till ett bra resultat.

Sverige har elva fristående helgdagar. De är nyårsdagen, trettondedag jul, långfredagen, annandag påsk, första maj, Kristi himmelfärdsdag, annandag pingst, midsommardagen, alla helgons dag, juldagen och annandag jul. Påsken, julen och pingsten är kyrkoårets grundläggande och viktigaste helger. Jul och påsk är också alltför traditionsbundna för att vara med i diskussionen om att avskaffas till förmån för nationaldagen. Detsamma gäller för nyårsdagen. Midsommardagen och alla helgons dag infaller på lördagar och skulle därmed inte kompensera för det produktionsbortfall som en helgdag på nationaldagen skulle ge upphov till. Första maj har i

kombination med valborgsmässofirandet utvecklats till en stor folklig helg. Första maj har firats som ickekyrklig folkfest sedan medeltiden. Första maj är dessutom en helgdag i många länder. Detta gör sammantaget enligt utredningens uppfattning att första maj bör vara kvar som allmän helgdag.

De dagar som återstår att diskutera är trettondedag jul, Kristi himmelfärdsdag och annandag pingst.

Samtliga kyrkor och trossamfund i Sverige har i utredningen representerats av Sveriges Kristna Råd. De har vid överläggningar enats om att om någon av de kyrkliga högtidsdagarna blir arbetsdag bör i första hand annandag pingst komma i fråga. Man har resonerat på följande sätt: Den gemensamma grundhållningen är att värna den kyrkoårsrytm kring de stora högtiderna, jul, påsk och pingst som är grundläggande för kristen tro och identitet. För att värna om grundstrukturen är det viktigt att markera jul, påsk och pingst som långhelger med en annandag som helgdag. Kristi himmelfärdsdag har å andra sidan en starkare ställning än annandag pingst. Dagen har ett tydligare teologiskt innehåll och innehållet är intimt förbundet med att firandet sker på torsdagen 40 dagar efter uppståndelsen. Kristi himmelfärdsdag används även för många större kyrkliga arrangemang t.ex. nationella konferenser. Kristi himmelfärdsdag har också en stark ställning i andra folkrörelser i Sverige. Trettondedag jul är den dag som är den ursprungliga högtidsdagen för Guds uppenbarelse i världen i Jesus Kristus. Därigenom är trettondedag jul betydligt äldre än själva julhelgen och för många kristna traditioner fortfarande viktigare än julhelgen. I den västliga kristna traditionen har dagen ett internationellt och gränsöverskridande perspektiv genom att de vise männen betraktas som företrädare för alla jordens folk.

Kristi himmelfärdsdag är som redogjorts för ovan en viktig helg för kyrkorna och trossamfunden. Från vissa håll har det förts fram att Kristi himmelfärdsdag skulle kunna flyttas från den nuvarande torsdagen till den följande lördagen. Med den lösningen skulle den allmänna helgdagen inte inkräkta på någon vanlig arbetsdag. Med hänsyn till Kristi himmelfärdsdags starka ställning inom kyrkorna och trossamfunden samt till att Kristi himmelfärdsdag har utvecklats till en stor familjehelg med stark folklig förankring anser utredningen att Kristi himmelfärdsdag inte bör tas bort som allmän helgdag även om det skulle vara ekonomiskt mest fördelaktigt. Av samma skäl bör Kristi himmelfärdsdag inte heller flyttas till någon annan dag.

Nästa fråga är vilken dag av trettondedag jul och annandag pingst som bör upphöra att vara allmän helgdag.

Brännlund och Kriström anser i sin rapport att det finns rimligt stöd för hypotesen att om man tar bort annandag pingst som helgdag blir nettokostnaden approximativt noll, förmodligen negativ eftersom annandag pingst alltid infaller på en måndag medan den 6 juni kommer att bli en rörlig helgdag. Nationaldagsutredningen kom i sin ekonomiska utredning fram till att det är fördelaktigare ur samhällsekonomisk synvinkel att ta bort annandag pingst än trettondedag jul när den 6 juni görs om till allmän helgdag.

Det har i utredningen diskuterats om det innebär en arbetstidsförlängning eller inte om annandag pingst tas bort som allmän helgdag samtidigt som nationaldagen blir allmän helgdag och om det är mer kostnadsneutralt att ta bort trettondedag jul. Utredningens experter har haft olika uppfattningar om detta främst med hänsyn till klämdageeffekter och till avtalad arbetstidsförkortning. Trettondedag jul är en rörlig helgdag som orsakar klämdagar när den infaller på en tisdag eller torsdag. I många kollektivavtal finns det dessutom reglerat om reducerad arbetstid på trettondagsafton den 5 januari och i flera avtal är denna afton helt arbetsfri. Annandag pingst ger aldrig upphov till några klämdagar eller till avtalad arbetstidsförkortning.

Med stöd av de ekonomiska rapporterna är det mycket som talar för att de samhällsekonomiska effekterna blir något mer gynnsamma om annandag pingst tas bort än om trettondedag jul tas bort. Utredningen är dock inte övertygad om att det blir så stor skillnad på de samhällsekonomiska konsekvenserna att det utifrån den ekonomiska aspekten är självklart vilken dag som skall tas bort.

Som utredningen tidigare uppgett är kyrkornas och trossamfundens uppfattning viktig när utredningen skall ta ställning till vilken dag som skall tas bort. Kyrkor och trossamfund har en stor betydelse för många människor i Sverige och människor söker sig dit vid olika tillfällen. Samtliga kyrkor och trossamfund är, som redan beskrivits ovan, eniga om att annandag pingst är den minst dåliga kyrkliga helgdagen att ta bort om den 6 juni införs som allmän helgdag.

De allmänna helgdagarna är ojämnt fördelade under året. Många helgdagar infaller under våren. Annandag pingst ligger närmast den 6 juni i tiden. Detta är också ett viktigt argument för att annandag pingst bör tas bort.

Under åren 2004–2023 infaller annandag pingst dessutom i början av juni månad åtta gånger¹ Som exempel kan anges att åren 2006 och 2017 infaller annandag pingst måndagen den 5 juni. Om inte annandag pingst tas bort som allmän helgdag skulle det innebära att det vissa år kommer att bli ytterligare en långhelg under våren förutom Kristi himmelsfärdshelg. Vissa år skulle det dessutom komma att uppstå klämdagar mellan nationaldagen och pingsthelgen. Allt detta kan innebära ytterligare konsekvenser för samhällsekonomin. Det talar också för att annandag pingst bör tas bort.

Att ta bort trettondedag jul som allmän helgdag skulle innebära att många människor går miste om möjligheten till en lång sammanhängande ledighet under årets mörkaste del utan att ta ut så många semesterdagar. Jullovet i skolorna sträcker sig dessutom över den s.k. trettonhelgen.

Trettondedag jul har stor betydelse för fjällturismen eftersom många åker till fjällen under jul-, nyårs- och trettonhelgen. Fjällturismen är en mycket viktig ekonomisk faktor för de flesta fjällkommuner. Att ta bort trettondedag jul kan därför slå hårt mot turistnäringen i fjällvärlden.

Detta innebär sammanfattningsvis att utredningen föreslår att annandag pingst upphör att vara allmän helgdag.

¹ Uppgift i brev till utredningen från professor Anders Piltz, Lunds universitet, den 10 juni 2003, dnr 2/2003

7 Konsekvenser och ikraftträdande

Utredningens förslag: Lag om ändring i lag (1989:253) om allmänna helgdagar skall träda i kraft den 1 januari 2005.

I enlighet med utredningens förslag krävs ett förslag till lag om ändring i lag om allmänna helgdagar.

Det kan diskuteras när lagändringen skall träda i kraft. Merparten av nu gällande kollektivavtal löper ut år 2004. Utredningen har velat störa den pågående avtalsrörelsen så litet som möjligt och därför lagt fram sitt förslag något senare än enligt direktiven. Under beredning av betänkandet i departementet är det viktigt att ikraftträdandet prövas. Utredningen föreslår dock att lagändringen träder i kraft den 1 januari 2005.

I 15 § kommittéförordningen (1998:1474) anges att om förslagen i ett betänkande har betydelse för den kommunala självstyrelsen, skall konsekvenserna i detta avseendet anges i betänkandet. Enligt bestämmelsen gäller detsamma när ett förslag har betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar i landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan kvinnor och män eller för möjligheterna att uppnå de integrationspolitiska målen.

Vi anser inte att det framlagda förslaget har någon sådan betydelse som avses i 15 § kommittéförordningen på de nämnda områdena. Någon redovisning av sådana konsekvenser krävs därför inte.

8 Författningskommentarer

8.1 Förslaget till lag om ändring i lag (1989:253) om allmänna helgdagar

1 och 2 §§

Förslaget om att nationaldagen blir allmän helgdag och att annandag pingst upphör att vara helgdag föranleder ändringar i bestämmelserna om vilka dagar som är allmänna helgdagar och när de infaller.

Påskdagen och pingstdagen ingår i uppräknningen av helgdagar i 1 § trots att de alltid infaller på en söndag. I propositionen om allmänna helgdagar (1988/89:114 s. 6) motiverades detta med att det var mest överskådligt och informativt att ange annandag påsk som dagen närmast efter påskdagen och annandag pingst som dagen närmast efter pingstdagen. Dessutom motiverades utformningen av 1 § med att det framstod som mest i överensstämmelse med traditionell uppfattning att låta även påskdagen och pingstdagen ingå i uppräknningen av helgdagar. Det finns inte längre något behov av att definiera när annandag pingst infaller. Pingstdagen har dock i den kristna traditionen, jämte juldagen och påskdagen, en grundläggande betydelse även för det övriga kyrkoåret. Trots att pingstdagen alltid infaller på en söndag finns det därför enligt utredningens uppfattning inget skäl att ta bort denna dag ur uppräknningen av helgdagar.

Ekonomiska effekter av att 6 juni inrättas som allmän helgdag

Prof. Runar Brännlund
Umeå Universitet

Prof. Bengt Kriström
SLU-Umeå

2004-02-03

Innehåll

Sammanfattning	48
1. Inledning	52
1.1 Rapportens disposition	53
2. Kostnaden för en extra helgdag: konceptuell diskussion	54
2.1 Nivå 1: Enskilda hushållet och företaget	56
2.2. Nivå 2: Enskilda marknaden.....	58
2.3 Nivå 3: Marknader i samspel	59
2.4 Valet mellan fritid och konsumtion i en modell med teknisk utveckling	62
3. Kostnad för helgdagar i termer av minskad konsumtion/produktion.....	69
4. Arbetskraftsutbudet	75
4.1 Arbetskraftsutbudets bestämningsfaktorer.....	75
4.2 Arbetskraftsutbudets utveckling.....	77
5 Översikt av resultat från denna och liknande studier	85

Sammanfattning

Denna rapport behandlar de samhällsekonomiska kostnaderna av att göra 6 Juni till en allmän helgdag. I tabell A ges en sammanfattande bild av beräknade kostnader, dels från denna studie men även från ett antal tidigare näraliggande studier. Vi finner att kostnaderna (i termer av förlorad produktion) ligger i intervallet 3–8,5 miljarder per år. Resultaten överensstämmer i huvudsak med tidigare gjorda utredningar.

Tabell A. Studier kring samhällsekonomiska kostnader av extra helgdagar och arbetstidsförkortning.

Studie	Scenario	Resultat	Kommentar
Denna studie	"BNP/365" version 0	2342 mdr/365 = 6,4 mdr	Årlig kostnad. En första grov approximation
Denna studie	Ekonometrisk modell där BNP förklaras av teknisk utveckling och antalet helgdagar som inte infaller på vardag.	3-8,5 mdr	Årlig kostnad. Modellen är känslig för specifikation. Det finns en slumpmässig korrelation mellan helgdagar och konjunkturläge.
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag	Minskning av BNP med 2,9-4,1 mdr	Årlig kostnad. Total kostnad i termer av BNP blir ungefär 60-80 miljarder i nuvärde (5% kalkylränta)
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag, 6/1 eller 1/5 tas bort	BNP förändring = 0	
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag, Kr HfD eller AnD P tas bort	BNP-förändring = +1,2-1,8 mdr	Årlig BNP-ökning. Total vinst i termer av BNP blir 24-26 miljarder i nuvärde (5% kalkylränta)
Nordström-Skans (2001) ^a	5% arbetstidsförkortning för skiftarbetare	Högre timlöner för skiftarbetare. Arbetstid minskade med 40% relativt förkortningen.	Arbetstidsförkortning kan leda till lönehöjningar, vilket även en extra semesterdag kan göra marginellt.
Konjunkturinstitutet (1998) ^b	Minskning av arbetstid med 100 timmar för samtliga heltidsarbetande 1998-2002	BNPminskning = 2,1-5,4% år 2003 beroende på antaganden	
KI (2002) ^c	Ledigheten per år förlängs med fem dagar genom en ändring i semesterlagen. Ledigheten ökar med två dagar år 2004 och med en dag per år under perioden 2005-2007.	BNP = -1,5% i jämförelse med ett basscenario	Med utgångspunkt från dessa resultat kan "kostnaden för 6 juni" grovt skattas till några tiondelsprocent av BNP
Kommunförbundet (1998) ^d	Medelarbetstiden antas minska med 9% per sysselsatt via arbetstidsförkortning	BNP = -0,4% (-0,1 % i referensfallet) 1997-2010	

a "Arbetstidsförkortning, löner och arbetslöshet – en studie på svenska individdata", Ekonomisk debatt, årg 29, nr 7, sid 477-486.

b "Modellsimuleringar av makroekonomiska effekter vid en arbetstidsförkortning", november 1998.

c Konjunkturinstitutet [2002], "Samhällsekonomiska effekter av en allmän arbetstidsförkortning", mars 2002

d "Kommunerna i Framtiden", Kommunförbundets långtidsutredning 1998.

Tabellen kommenteras i mer detalj i rapporten. Man kan dock dra slutsatsen att kostnaden för en extra helgdag kan nöjaktigt approximeras med förlusten av en dags förädlingsvärde i ekonomin. I runda tal ligger kostnaden, enligt befintliga uppskattningar, mellan 3–8,5 miljarder per år. Vidare finns det rimligt stöd för hypotesen att om man tar bort Annandag Pingst som helgdag, blir nettokostnaden approximativt noll, förmodligen negativ. Anledningen till detta är att Annandag Pingst alltid infaller på en måndag, medan 6 Juni två gånger av sju infaller på en lördag eller söndag. Notera att det inte finns några beräkningar av intäktssidan, dvs. hur fritid värderas. Det kan tänka sig att reformen är samhällsekonomiskt lönsam, därför att gemene man är villig att byta en standardsänkning i termer av lägre inkomst mot en standardhöjning i form av ökad fritid. Det ingår dock inte i vårt uppdrag att göra den bedömningen.

I vår empiriska analys uppskattar vi kostnader för en extra helgdag, givet det antal helgdagar som infaller på en vardag ett givet år. Nyårsdagen, Trettondagen, Första Maj, Juldagen och Annandag Jul ingår i denna analys (övriga helgdagar infaller alltid på en viss veckodag). Sålunda kommer produktionsmöjligheterna i ekonomin ett givet år att variera med hur almanackan råkar se ut det året. Skattningsresultaten framgår av följande tabell.

Tabell B. Effekt på BNP av ytterligare en helgdag, betingat på antalet befintliga helgdagar som infaller på vardag. Miljarder kronor (2002 års priser)

H, antal befintliga helgdagar	Modell 1	Modell 2
0	-8,4	-13,9
1	-6,6	-12,2
2	-4,8	-10,4
3	-3,1	-8,6
4	-1,2	-6,8
5	0,5	-5,0
6	2,2	-3,4
Medelvärde (0-6)	-3,0	-8,5
Medelvärde (3-5)	-1,2	-6,8

Från tabellen kan man utläsa att kostnaden för ytterligare en helgdag, i termer av förändring i BNP, varierar med antalet befintliga

helgdagar (utöver de som alltid infaller samma veckodag). Enligt Modell 1 är genomsnittskostnaden 3 miljarder kronor årligen, medan motsvarande siffra om Modell 2 används är 8,5 miljarder, med 2002 som basår.

Avslutningsvis visar en enkel empirisk analys av sambandet mellan arbetsutbud och arbetstidförkortning att en lagstadgad arbetstidsförkortning kan påverka faktiskt arbetskraftsutbud på olika sätt, dels via arbetskraftsdeltagandet och dels via valet av arbetstid. Vi studerar införandet av den femte semesterveckan 1978, och införandet av ytterligare två semesterdagar 1991 samt avskaffandet av dessa 1994. En ökning av BNP med en procent leder, enligt våra skattningar, till att veckoarbetstiden ökar med cirka 2 minuter, dvs. cirka en procent. På motsvarande sätt skulle antalet sysselsatta öka med cirka 44 000, dvs. med cirka 1 procent. Införandet av en femte semestervecka tycks ha haft en negativ effekt på veckoarbetstiden, men positiv effekt på antalet sysselsatta. Arbetstiden minskade i genomsnitt med cirka 1 timme till följd av semesterveckan, medan antalet sysselsatta ökade med cirka 200 000. Införandet av ytterligare två semesterdagar 1991 tycks även den ha haft en negativ effekt på veckoarbetstiden, men effekten är inte statistiskt signifikant skild från noll. Däremot är den positiva effekten på antalet sysselsatta signifikant skild från noll.

Slutsatsen av vår analys är att kostnaden för en extra helgdag ligger i intervallet 3–8,5 miljarder kronor per år. Vi gör, som nämnts, ingen bedömning av om denna kostnad är större eller mindre än värdet av den ökade fritiden. Om man tar bort en annan helgdag, t.ex. Annandag Pingst som alltid inträffar på en måndag, är kostnaden för reformen approximativt noll, förmodligen negativ.

1 Inledning

Denna underlagsrapport till 6 juni-utredningen (Ju 2003:06) studerar de ekonomiska effekterna av att den 6 juni inrättas som allmän helgdag.¹ Huvudsyftet är att penetrera några av de ekonomiska konsekvenserna som följer av att inrätta 6 juni som allmän helgdag. Någon komplett bedömning, som även inkluderar de samhällsekonomiska vinsterna av en extra helgdag, har veterligen inte gjorts för svensk del. Även denna rapport lämnar välfärdsvinster av ökad fritid därhän, eftersom det inte varit möjligt att på den tid som stått till förfogande göra en nöjaktig kalkyl av intäktssidan. Den – åtminstone ekonomiskt-teoretiskt – närliggande frågan kring arbetstidsförkortning har varit föremål för livaktiga diskussioner i den vetenskapliga litteraturen på senare år, som en följd av de arbetstidsreformer som genomförts på olika håll i världen. Diskussionerna har fokuserat en minskning av veckoarbetstiden, medan vi här lägger tyngdpunkten på en given dag på året. I någon mening är vårt fall mindre komplicerat, eftersom man på goda grunder kan anta att effekten totalt sett måste bli en minskning av antalet arbetstimmar. Det finns dock ett färre antal studier av kostnaden för att minska arbetstiden genom en extra helgdag, jämfört med studier av mer allmänna arbetstidsförkortningar.

Den allmänna bakgrunden till frågan beskrivs närmare på annat håll i denna utredning och skall därför endast kortfattas kommenteras här. Vi kan inledningsvis konstatera att frågan länge varit föremål för diskussion. Redan 1956 diskuterades frågan om 6 juni skulle göras till helgdag av beredningsutskottet (ABU 1956:13), dock med rekommendation att ingen förändring skulle ske. Frågan har sedan återkommit flera gånger, och ett flertal gånger behandlats av bland annat konstitutionsutskottet (1995/96:KU11, 1997/98:KU09 och 1999/2000:KU18). Bedömningen har landat i att de ekonomiska konsekvenserna är så stora att någon förändring inte är motiverad.

¹ Enligt 1 § lagen (1989:253) om allmänna helgdagar avses med allmän helgdag söndagar, däribland påskdagen och pingstdagen, samt nyårsdagen, trettondedag jul, första maj, juldagen och annandag jul, även när de inte infaller på en söndag, vidare långfredagen, annandag påsk, Kristi himmelfärdsdag, annandag pingst, midsommardagen och alla helgons dag. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1990.

1.1 Rapportens disposition

Vi redogör inledningsvis i avsnitt 2 för några viktiga ekonomiska principer som ligger till grund för vår analys. Avsnittet beskriver vårt sätt att bena upp de olika delarna av den ekonomiska bedömningen och de förutsättningar som ligger till grund för olika sätt att beräkna kostnaderna. Analysen delas in i tre nivåer, där vi först ser på de individuella beslutsfattarna (hushåll och företag). Vi lyfter sedan diskussion till ”nivå 2”, och diskuterar effekter på en given marknad av en extra helgdag. Analysen kompletteras på ”nivå 3” med att se på effekter på hela ekonomin, där det faktum att marknader samspelar med varandra lyfts fram. De konceptuella diskussionerna avslutas med att vi presenterar en modell av den svenska ekonomins utveckling i ett längre perspektiv. Vi antar att den ekonomiska tillväxten drivs av (exogent given) teknisk utveckling och visar hur valet av arbetstid, fritid och konsumtion bestäms av ett komplext samspel mellan preferenser och teknologiska framsteg. Modellen ger en tänkbar förklaring till att arbetstiden trendmässigt minskat sedan slutet av 1800-talet. Den modell som presenteras i avsnitt 2.4 ligger till grund för den efterföljande empiriska analysen i avsnitt 3 där vi studerar sambandet mellan BNP, teknisk utveckling och huruvida en datumlagd helgdag infaller på en vardag eller ej. Enligt denna modell uppskattas kostnaden för att göra 6 Juni till allmän helgdag till 3–8 miljarder kronor per år. Medan vi i avsnitt 3 fokuserar kostnaden i termer av BNP förlust, väljer vi i avsnitt 4 att titta närmare på arbetsmarknadens utveckling i Sverige och går igenom såväl efterfråge- som utbudet av arbetskraft i Sverige. Vi noterar att en kortare lagstadgad arbetstid inte nödvändigtvis innebär att den faktiska arbetstiden minskar i samma utsträckning. Vi diskuterar också hur arbetsproduktiviteten kan förändras. Med hjälp av en enkel regressionsanalys finner vi att BNP har en signifikant positiv inverkan på såväl veckoarbetstid som antalet sysselsatta.

2 Kostnaden för en extra helgdag: konceptuell diskussion

En extra helgdag betyder i grova drag att hushållen får mer fritid på bekostnad av en minskad konsumtion. Såväl fritid som konsumtion värderas positivt av hushållen och lagändringen innebär allmänt sett att hushållen får mer av en vara ("fritid") och mindre av en annan ("konsumtion"). Huruvida "6 juni-reformen" är en samhällsekonomiskt lönsam reform kokar därför egentligen ned till en jämförelse av hur hushållen värderar fritid och konsumtion. Enligt ett extremt synsätt kan reformen inte vara lönsam, därför att den rådande situationen är optimal i och med att den reflekterar arbetstidsavtal etc. som förhandlats fram under en längre tid. Med detta synsätt blir inga reformer lönsamma – vi lever, så att säga, redan i den bästa av världar och alla förändringar måste per definition då leda till att vi får det sämre. Enligt ett mindre extremt synsätt finns det även på arbetsmarknadsområdet samhällsekonomiskt lönsamma reformer vad gäller arbetstid. Med den utgångspunkten kan vi jämföra värdet av minskad konsumtion med värdet av ökad fritid och på så sätt få en indikation på om reformen är lönsam eller ej. I en samhällsekonomisk bedömning är det också relevant att väga in faktorer som är svåra att mäta, men som kan tänkas bedömas som positiva av hushållen. Det gäller då svårkvantifierade faktorer som effekter på den "nationella självkänslan" och liknande poster. Som tidigare nämnts kommer vi dock inte att närmare behandla intäktssidan, utan ägnar väsentligen vår rapport till att på olika sätt approximera vad kostnaderna för reformen kan bli i termer av minskad konsumtion.

Vi kommer därför i resterande del av rapporten att ägna oss åt vad kostnaderna för reformen kan tänkas bli i samhällsekonomiska termer. Vår arbetshypotes är att reformen innebär en kostnad. Vi bedömer sålunda att det inte finns produktivitetsvinster och organisatoriska förändringar som innebär att vi både kan ha mer ledigt och samtidigt producera mer. Vi antar helt enkelt att produktionen är organiserad på ett effektivt sätt.

Om vi arbetar mindre, minskar produktionen av olika varor och tjänster (dock inte nödvändigtvis produktionen av alla varor och tjänster). En extra helgdag kommer inte att påverka alla sektorer på samma sätt, eftersom den inte innebär att verksamheter måste stänga. I de fall produktionen sker kontinuerligt över året blir effekterna av en extra helgdag, åtminstone på kort sikt, endast en

kostnadsökning, när den obekväma arbetstiden ökar och måste ersättas enligt avtal.

Den fråga som omedelbart uppkommer är då hur kostnaden för reformen skall beräknas. Det visar sig värdefullt att angripa denna fråga genom att anlägga tre olika perspektiv på hur helgdagen påverkar ekonomin. Vi inleder vår konceptuella analys genom att se på hur det *enskilda hushållet och företaget* kan påverkas och kallar detta för ”nivå 1”. Vi har ovan argumenterat för att anpassningarna blir olika bland olika företag (jämför den lilla tandläkarpraktiken med den internationella flygplatsen). Vi kan också förvänta oss att detta även gäller hushållen (vissa vill gärna jobba mot högre ersättning, andra värderar fritidsökningen högre).² Vi lyfter sedan analysen ett steg till den *enskilda marknaden*; ett visst antal hushåll och företag ”samspekar” på en given marknad. Man kan tänka sig att reformen innebär en förskjutning av efterfrågan mot, låt oss säga, en ökad turism. Utbudet av sådana varor och tjänster kan då tänkas öka, och reformen kan på lite sikt få effekter på priserna på en given marknad. Vi kallar denna analysnivå för ”nivå 2”. På den tredje analysnivån tar vi hänsyn till det faktum att en marknadsekonomi består av en uppsättning sammanflätade och ömsesidigt beroende marknader. Om en förändring av semesterlagen leder till anpassningar på en marknad, följer nästan per automatik att vi kommer att se omställningar på andra marknader. Resurser som t.ex. används till att öka produktionen av ”rekreationssupplevelser” måste tas ifrån andra delar av ekonomin. En minskad konsumtion av andra varor innebär i sin tur effekter på skatteintäkter, vilket också kan vara intressant att belysa när man ser ekonomin i detta fågelperspektiv, som vi här kallar ”nivå 3”.

Man kan på goda grunder fråga sig om det finns anledning att diskutera en så pass liten reform som en extra helgdag på det sätt som vi gör här. Trots allt är det inte frågan om mer än maximalt en dags produktion och i förhållande till ekonomins storlek är detta ingen större reform. Reformernas storlek är i paritet med den ”gröna skatteväxlingen” om ca 3 miljarder per år. Den analysram vi använder här har dock visat sig värdefull för att förstå skatteväxlingen ekonomiska effekter, se t.ex. SOU 1997:11.

² Se t.ex. Bell, L. & R. Freeman (1994) ”Why Do Americans and Germans Work Different Hours?”, NBER Working paper 4808, <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/4808.html>

2.1 Nivå 1: Enskilda hushållet och företaget

Det är lämpligt att börja med de små enheterna i ekonomin, dvs. hushåll och företag. Låt oss börja med att se på de ekonomiska konsekvenserna en extra helgdag kan få för ett givet hushåll.

- **Priset på varor förändras.** Hushållet påverkas av att varor och tjänster blir relativt sett billigare eller dyrare, till följd av olika marknadsanpassningar.
- **Arbetsinkomster kan påverkas.**
- **Andra inkomster kan också beröras.** Eftersom hushållen äger företagen, påverkar företagens vinster också hushållens inkomster. Vinsterna bestäms i sin tur av priser på det företagen säljer och kostnader för insatsvaror, räntor osv.

Hur stora dessa effekter kan vara är en empirisk fråga. I detta fall kan den direkta kostnaden ligga någonstans kring en tusenlapp eller mer per hushåll i genomsnitt. Det finns dock en variation kring medelvärdet. Vissa hushåll "vinner", t.ex. de som skulle ha jobbat skift den dagen vare sig reformen infördes eller ej, andra "förlorar" inkomst. För pensionärens del kan följderna begränsas till en förändring av priser på varor och tjänster. Reformen kan också tänkas påverka lönenivån i olika branscher på skilda sätt. Till ovanstående bör också läggas det faktum att reformen kan få statsfinansiella konsekvenser i termer av skatteintäktsförändringar. Detta kan i sin tur påverka hushållets nettoinkomst.

Avgörande för reformens samhällsekonomiska effekter är effekterna på arbetsmarknaden. Vi diskuterar därför arbetsutbud och ett antal förhållanden på arbetsmarknaden i ett särskilt avsnitt, se vidare avsnitt 2 nedan.

Det enskilda företaget

Hur påverkas det enskilda företaget, enligt den ekonomiska teorin, av en reform som innebär en extra helgdag? Det är återigen värt att hålla i minnet att det finns en betydande heterogenitet, där lagar, regler och förordningar, tillsammans med marknadsförutsättningar och det enskilda företags teknologi, gör att effekterna varierar mellan olika företag och sektorer.

Skedinger (SOU 1994:58) finner att den dominerande delen av produktionen i tillverkningsindustrin utförs under en normal fem-

dagarsvecka. Kontinuerlig drift är vanlig i massa, pappers och metallindustri. I tjänstesektorn ser bilden annorlunda ut, där ”mindre än 30 procent av produktionen sker i företag med femdagars vecka” (SOU 1994:58, s. 81). I processindustrin torde produktionen fortgå ungefär som vanligt, men även där sker sannolikt en anpassning av olika aktiviteteters förläggning i tiden (t.ex. personalutbildning). I mindre företag, t.ex. en tandläkarpraktik eller en frisör, görs en bedömning av kostnader och intäkter av att hålla öppet.

Aktiviteten i offentlig sektor styrs normalt på andra sätt än vad som gäller för ett privat företag. I SOU 1994:58 konstateras att produktionsnivån betingas av politiska beslut och en extra helgdag kommer därför att innebära ökade produktionskostnader. Där görs också en bedömning av vad kostnaden för detta kan bli. Räkneexemplen i utredningen pekar på en kostnad i Kommun och Landsting av en extra helgdag strax under 200 miljoner. Dock tar man inte hänsyn till olika anpassningar och att produktionsnivån de facto kan komma att minska. Den statsfinansiella kalkylen kompliceras av att eventuella nyanställningar kan komma från poolen arbetslösa, vilket har betydelse för vissa utgifter, men även för skatteunderlaget. Enligt landstingsförbundet innebär en ledig dag per år ett bortfall av arbetstid för ca 115–120 läkare, 300–400 sjuksköterskor och 150–200 undersköterskor etc.³

Låt oss dela upp den fortsatta diskussionen kring företaget i två delar; produktion och kostnader. Rent allmänt producerar ett företag en eller flera varor med hjälp av en produktionsteknologi. Ett företag använder ett visst antal arbetstimmar, en viss mängd realkapital (byggnader, maskiner, datorer, osv.) samt insatsvaror för att framställa de varor och tjänster som bjuds ut på marknaden.

En extra helgdag kommer att innebära att arbetsinsatsen i ekonomin blir lägre. Vi kan, enligt tidigare resonemang, förvänta oss att ekonomins aktörer anpassa sig på olika sätt till detta. Vad beträffar det enskilda företaget kommer, enligt den ekonomiska teorin, arbetsproduktiviteten att öka (vid given kapitalinsats). Det finns en del empirisk kunskap kring näraliggande reformen på arbetsmarknader, som kan ge en antydning om effekterna på företagsnivå. Enligt Agnarsson & Axno (1994)⁴ visar undersökningar av arbetstidsreformen på 1920-talet att arbetsgivarna krävde ökad

³ Från landstingsförbundets hemsida, http://www.lf.se/ag/overmenyn/fragor_och_svar.htm.

⁴ Agnarsson, S. & D. Axno (1994) ”Arbetstidsförkortning, Drifttid och sysselsättning: ett internationellt perspektiv”, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs Universitet, september.

arbetsintensitet. Olika rationaliseringar tycks ha också bidragit till en signifikant ökning av arbetsproduktiviteten.

Om vi sedan ser på kostnaderna brukar företagets produktionskostnader delas upp i fasta och rörliga kostnader. Hyra och andra fasta utgifter är exempel på kostnader som inte varierar med produktionsvolymen. Det går också att se på fasta och rörliga kostnader i termer av arbetstid. Vissa kostnader är oberoende av arbetstidens längd, t.ex. olika administrations- och anställningskostnader. Dessa kostnader skall delas på ett färre antal timmar och sålunda stiger denna kostnad per arbetstimme.

2.2 Nivå 2: Enskilda marknaden

Vi för nu upp resonemanget ett steg, genom att analysera samspelet mellan vissa hushåll och företag på en given marknad. På arbetsmarknaden totalt innebär en extra helgdag att arbetsinsatsen i ekonomin minskar. I allt väsentligt innebär en extra helgdag att faktorn arbete blir knappare (i en ekonomi med arbetslöshet är detta dock inte ett okontroversiellt påstående). Knappheten kommer till uttryck på marknaden som en marginell löneökning.

Hur stor löneändringen blir beror på utbud- och efterfrågeförhållandena på den specifika arbetsmarknaden. I vissa industrier är arbetskraftefterfrågan mer eller mindre given (åtminstone för reformer av den här storleken). Effekten blir endast en löneökning och ingen förändring av antalet arbetstimmar. I andra sektorer är efterfrågan på arbetskraft mer känslig för löneändringar. Som vi tidigare nämnt är det rimligt att tro att många mindre företag i tjänstesektorn kommer att stänga den 6 Juni.

På varu- och tjänstemarknaden leder reformen sannolikt till vissa prishöjningar, när företagen försöker kompensera sig för de ökade kostnaderna. Graden av övervältring beror återigen på utbuds- och efterfrågeförhållanden på en given marknad. Ett företag som säljer pappersmassa på världsmarknaden kan förmodligen inte vältra över kostnader framåt i förädlingskedjan.

2.3 Nivå 3: Marknader i samspel

Effekter av en åtgärd som riktar sig mot en marknad, i detta fall arbetsmarknaden, kommer i normalfallet att sprida sig till andra marknader, därför att ekonomin består av en uppsättning mer eller mindre tätt sammanflätade marknader. Om vi ser på en lönehöjning kommer den i ett första steg att påverka kostnaden för arbetskraft. Det innebär dock att kostnaderna för produktionen ökar och så småningom får detta, som vi sett, ett genomslag på varumarknaden.

När priset på en vara företaget producerar stiger, innebär detta samtidigt att värdet av arbetskraftens marginalprodukt stiger. Om en arbetare producerar en enhet per timme och den enheten säljs för 100 kr är värdet av marginalprodukten per timme 100 kr. Innebörden av detta är att förändringen inte får så stor effekt på arbetsmarknaden som när man bortser från återkopplingar av ovan beskrivet slag. Faktum är att den initiella förändringen på arbetsmarknaden leder till en serie anpassningar och ekonomin hamnar så småningom i en ny jämvikt.

Vi kan få en uppfattning om hur reformen kan påverka olika sektorer genom att studera arbets- och kapitalandelar i olika sektorer. Vi definerar arbetsandel, eller löneandel, som lönekostnad dividerat med förädlingsvärde inklusive skatter. Kapitalandel räknas ut residualt som ett minus löneandel.

I tabell 2.1 redovisar vi löneandelen för år 2001. Det bör noteras att löneandelen, och därmed även kapitalandelen, varierar över konjunkturcykeln. Dvs., siffrorna i tabellen skulle se annorlunda ut för ett annat år. Dock är den genomsnittliga löneandelen, över sektorer, förhållandevis stabil. Ett exempel på att den kan variera kraftigt mellan olika år är teleproduktindustrin. De siffror som redovisas i tabell 2.1 för teleproduktindustrin är för år 2000. Anledningen är att vi valt att redovisa siffrorna för år 2000 är att förädlingsvärdet i teleproduktindustrin för år 2001 är negativt, vilket innebär att det inte är meningsfullt att diskutera löneandelen.

Tabell 2.1 Arbetskraftskostnadens andel av förädlingsvärde, samt antal anställda, antalet företag och förädlingsvärde i privata näringslivet. Källa: SCB, Företagsstatistiken

Bransch enligt SNI92	Antal företag	Antal anställda	Förädlingsvärde, miljoner kr	Löneandel ¹
01 jordbruk och serviceföretag till jordbruk	130948	22938	20469	0.28
02 skogsbruk och serviceföretag till skogsbruk	25512	11002	8593	0.46
05 fiskare, vattenbrukare inkl serviceföretag	1354	533	480	0.37
10 kolgruvor och torvindustri	127	570	320	0.59
13+14 malmgruvor o annan utvinn.ind	467	6938	4978	0.61
15+16 livsmedels-, dryckesvaru-, o tobaksind	2987	60050	32581	0.69
17+18+19 textil, beklädnad, garverier	3851	10816	4683	0.75
20 ind f trä o varor av trä, kork, rotting	6284	35874	16211	0.74
21 massa-, pappers- och pappersvaruindustri	419	39004	40792	0.42
22 förlag; grafisk och annan reproduktionsind.	8553	44282	21617	0.85
23+24 kemisk industri och raffinadrier	883	40226	48297	0.47
25 gummi- och plastvaruindustri	1539	22866	11079	0.77
26 jord- och stenvaruindustri	1605	17112	9197	0.70
27 stål- och metallverk	382	33647	21272	0.67
28 industri för metallvaror utom maskiner	10279	77021	34560	0.76
29 maskinindustri som ej ingår i annan underavd	5090	95459	53484	0.76
30 industri för kontorsmaskiner o datorer	414	3875	1920	0.91
31 annan elektroindustri	1253	39352	13646	1.05
32 teleproduktindustri 2000 ³	667	43834	25567	0.93
33 ind f precisions-, medicinska o optiska instr.	2035	22115	11746	0.90
34+35 transportmedelsindustri	2128	92811	55902	0.71
36 möbelindustri; annan tillverkningsindustri	5347	26014	9787	0.84
37 återvinningsindustri	208	1434	891	0.58
40 el-, gas- och värmeverk	1124	19992	43738	0.23
41 vattenverk	79	796	962	0.41
45 byggindustri	55142	193157	92971	0.76
50+51+52 parti- och detaljhandel	117476	426975	202555	0.77
55 hotell och restauranger	21383	78421	25617	0.78
60+61+62+63 transportföretag	30865	171132	78404	0.82
64 post- och tele-kommunikationsföretag	792	76892	54072	0.56
70+71+72+73+74 tjänsteföretag	174621	421671	279258	0.71
80 utbildningsväsendet	8451	20175	7893	0.92
85 hälso- o sjukvård, socialtjänst; veterinärer	20731	87507	34765	0.88
90+91+92+93 andra serviceföretag	50685	56105	31074	0.66
Summa	693681	2300596	1299381	0,70²

1 Löneandel = arbetskraftskostnad/förädlingsvärde.

2 Viktat genomsnitt, där vikten är respektive bransch förädlingsvärde av summa förädlingsvärde.

3 Värden för år 2000.

Från tabell 2.1 ser vi att löneandelen för hela ekonomin är 70 %, men att variationen mellan olika sektorer är påtaglig. Lägst löneandel hittar vi i råvaru- och processrelaterad industri som jord- och skogsbruk, massa och pappersindustri och kemisk industri. Högst löneandel hittar vi som förväntat i servicenäringsen och i delar av tillverkningsindustrin som teleprodukt- och den finmekaniska industrin. Exempelvis ser vi att löneandelen inom utbildningsväsendet är mer än tre gånger högre än jordbrukets löneandel.

Den ekonomiska teorin ger inget entydigt svar på exakt hur en ekonomi kommer att ställa om sig vid en arbetstidsreform. Teorin ger, t.ex. inte ett entydigt svar på frågor kring vilka sektorer som gynnas av en arbetstidsreform. Anledningen är att även relativt enkla modeller innehåller komplicerade samband när man tillåter kopplingar mellan marknader. Vi kan dock säga något om tendenser och vilka svar man får om man använder enkla standardmodeller. En reform som ökar knappheten på en insatsfaktor gynnar normalt de sektorer som använder relativt lite av en sådan faktor. Vi får i detta fall en överströmning av insatsfaktorer till de sektorer som är relativt sett kapitalintensiva. Sålunda kan vi med hjälp av siffrorna i tabell 2.1 dra slutsatsen att kapitalintensiva sektorer som skogs- och jordbruk, gruvor, byggnadsverksamhet och massa- och pappersindustri gynnas på lång sikt av reformen. Däremot kommer en sådan reform att missgynna företag inom exempelvis telekomm-sektorn, utbildningssektorn, hotell och restaurang, och andra delar av servicenäringsen. Med andra ord kan man på sikt förvänta sig en strukturomvandlingseffekt från arbetsintensiv mot kapitalintensiv verksamhet.

Låt oss för ordningens skull påpeka att det inte alls är uppenbart att alla hotell och restauranger förlorar på reformen, eftersom vi kan få förändringar på efterfrågesidan. Hushållen väljer kanske att gå på restaurang i större utsträckning om 6 juni blir helgdag. Dock bör man hålla i minnet att reformen innebär kostnader för det genomsnittliga hushållet och traditionellt har restaurangbesök en relativt hög inkomstelasticitet. Möjligen fördelar hushållen om sina restaurangbesök över året, och den vinst hotell och restauranger kan få den 6 juni, vägs kanske upp av en mindre efterfrågan andra dagar.

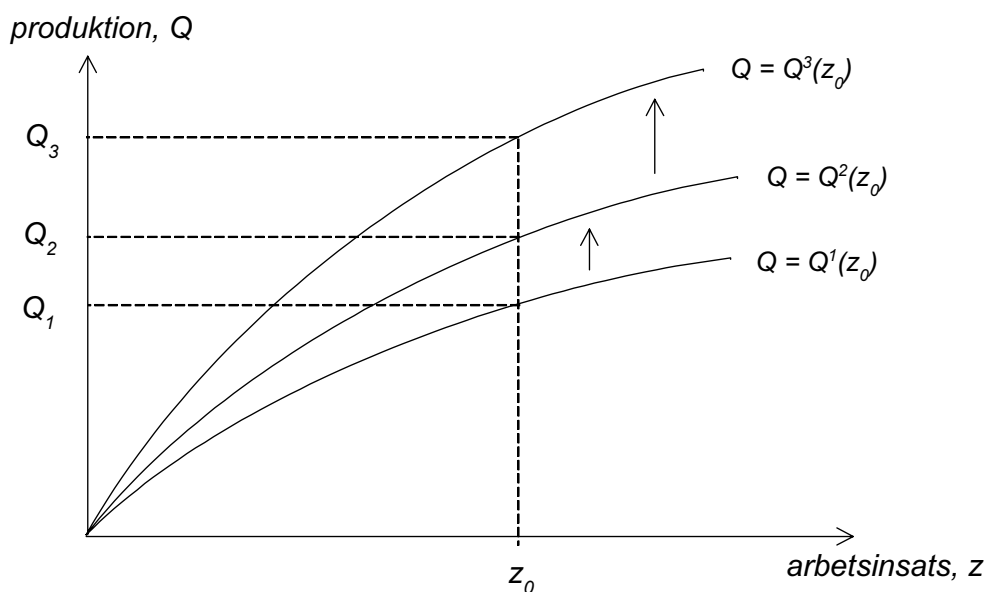
Till dessa struktureffekter bör vi även på denna analysnivå lägga en bedömning av de statsfinansiella konsekvenserna. Reformen kan påverka ett stort antal skattebaser, eftersom den väsentligen kommer att innebära en BNP-minskning. Det följer av detta att

skatteintäkterna förmodligen minskar. Det finns dock några tänkbara effekter som drar åt motsatt håll. Om en extra helgdag har en positiv effekt på folkhälsan sådan att sjukskrivningarna minskar, och dessutom bidrar till en ökad sysselsättning, minskar belastningen på statsfinanserna. Vi har dock inte funnit något stöd för hypotesen att en extra helgdag skulle ha någon effekt på sjukskrivningarna eller på arbetslösheten.

2.4 Valet mellan fritid och konsumtion i en modell med teknisk utveckling

Vi skall nu diskutera ett sätt att uppskatta kostnaden för en extra helgdag i en modell med ekonomisk tillväxt. Vi klär detta resonemang i empiriska termer i avsnitt 3. Låt oss först anta att produktionen i samhället beror på hur mycket arbetskraft och kapital som finns tillgängligt samt på en teknikfaktor. Den teknologiska utvecklingen gör att vi kan producera mer vid en given uppsättning av insatsfaktorerna. Figur 2.1 illustrerar produktionsmöjligheterna i modellekonomin. För att göra det fortsätta resonemanget enklare bortser vi från faktorn realkapital (eller antar att det är oförändrat).

Figur 2.1 Produktionsmöjligheter med teknisk utveckling

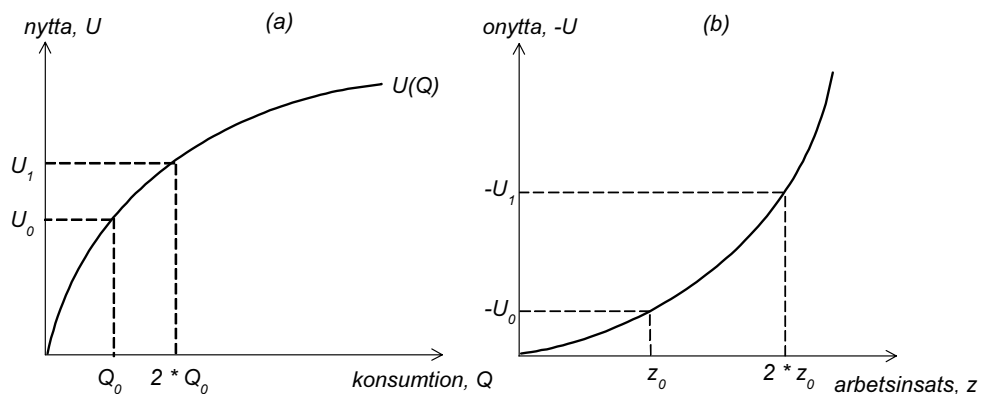

På x-axeln har vi arbetsinsats som produktionsfaktor, och på y-axeln har vi den resulterande produktionen (= konsumtionen). Vi ser att produktionsfunktionen skiftar uppåt vid varje tidsperiod, vilket är ett bekvämt sätt att beskriva tekniska framsteg. Tanken är helt enkelt den att när tiden går kommer tekniska framsteg att göra det möjligt att producera mer med samma faktorinsats. I period 1 är det möjligt att producera i enlighet med kurvan $Q^1(z)$. Mellan period 1 och 2 har tekniken gått framåt, vilket illustreras av kurvan $Q^2(z)$, osv.

Nästa steg är att beskriva preferenserna i ekonomin. Vi antar att nyttan ökar ju mer man kan konsumera, och minskar ju längre arbetstiden är (dvs. ju mindre fritid man konsumerar). Vi antar också att den marginella nyttan av konsumtionen är fallande. Varje ökning av konsumtionen leder till en välfärdsökning, men denna ökning blir mindre ju mer man konsumerar. Den första hemdatorn man har ger ett nyttotillskott och det gör kanske även en andra och tredje hemdator. Nyttöökningen blir dock förmodligen mindre för varje ny dator man köper. Vad gäller arbetstid antar vi istället att den marginella onyttan växer, ju längre arbetstiden är. Omvänt

innebär detta att den marginella nyttan av ökad fritid faller; dvs. hushållet värderar den "första timmen" fritid högre än de följande timmarna.

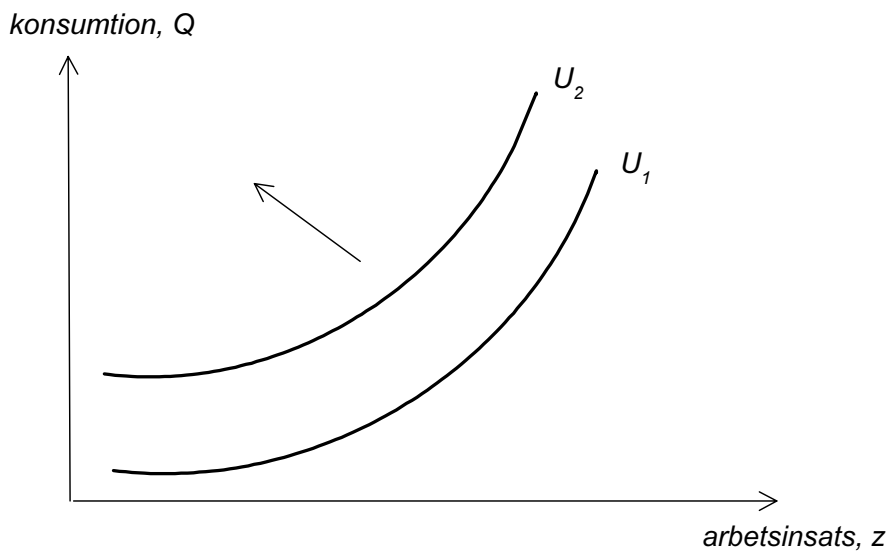
Figur 2.2 Nyttan av (a) konsumtion och (b) onyttan av arbetstid

I figur 2.2 (a) ser vi att en fördubbling av konsumtionen visserligen ökar den totala nyttan, men dock inte dubbelt upp. Med andra ord avtar marginalnyttan med ökad konsumtion. På motsvarande sätt kan vi i figur (b) se att en fördubbling av arbetstiden mer än fördubblar onyttan.

Låt oss i figur 2.3 kombinera ovanstående till en sammanfattande bild av preferenserna.

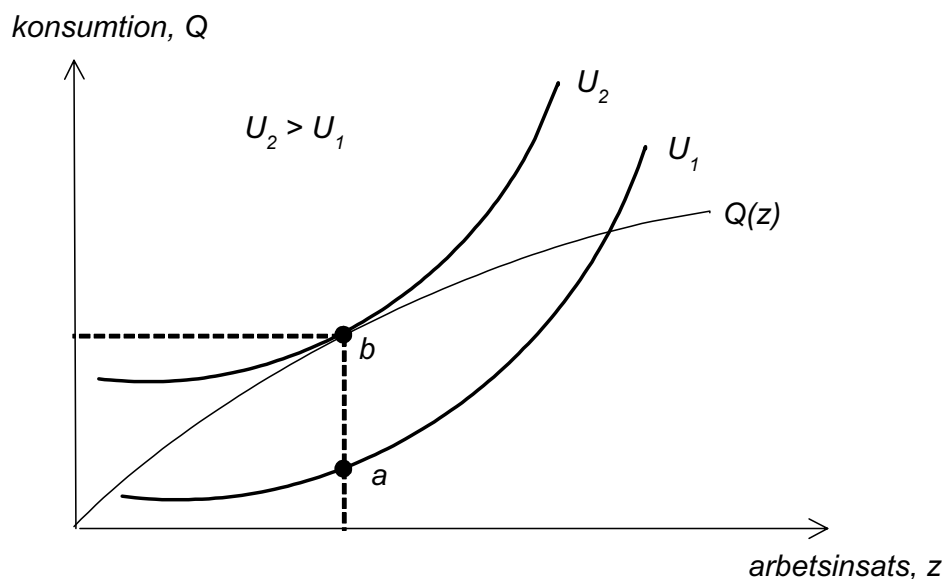
Figur 2.3 Preferenssystemet

På y-axeln har vi som förut konsumtion och på x-axeln arbetstid. Vi har ritat in två indifferenskurvor i diagrammet. Varje kurva beskriver de kombinationer av konsumtion och arbetstid som konsumenten uppfattar som likvärdiga. En konsument kan således vara villig att avstå från konsumtion om han samtidigt kan öka sin fritid. *Pilen* i diagrammet visar i vilken riktning nyttan ökar. Om konsumtionen ökar, och fritiden samtidigt ökar måste konsumenten få det bättre enligt vår modell. Således representerar indifferenskurva U_2 en högre nyttonivå jämfört med kurva U_1 .

Låt oss nu kombinera vad vi har sagt om samhällets produktionsmöjligheter och preferenserna för fritid och konsumtion. Vid en given tidpunkt ger det teknologiska kunnandet möjligheter till konsumtion och fritid enligt en av produktionsfunktionerna i figur 2.3. Vilken punkt på denna kurva vi skall välja beror på hur vi ser på nyttan av konsumtion och nyttan av fritid. Här sammanfattas dessa avvägningar av preferenssystemet. Ett optimalt val är således där en indifferenskurva precis tangerar produktionsfunktionen, se figur 2.4.

Figur 2.4 Optimalt val av konsumtion och arbetstid vid en given tidpunkt

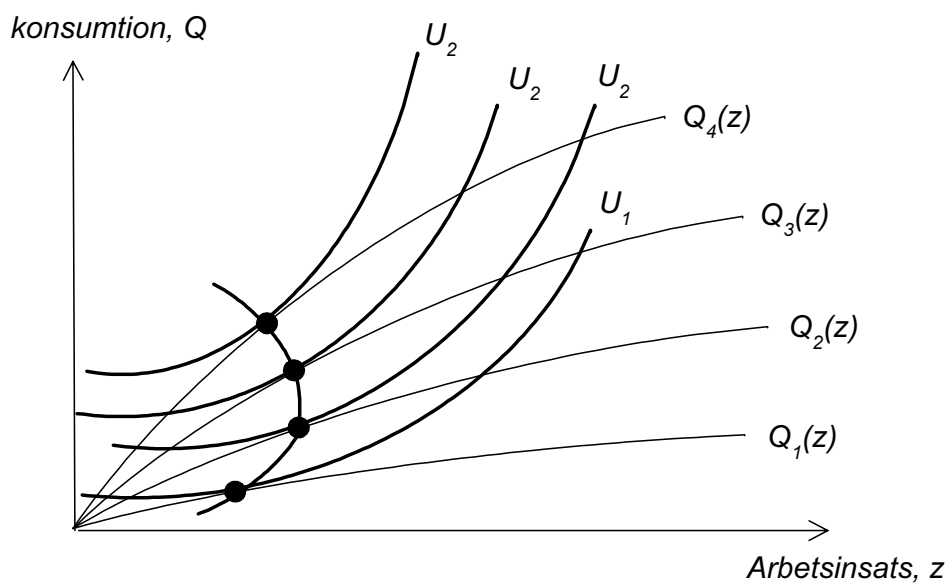
I figur 2.4 ser vi att punkt b ger den optimala kombinationen av konsumtion och fritid. Vi kan välja punkt a om vi vill, men då utnyttjas inte produktionsapparaten på ett effektivt sätt. I punkt a är det således möjligt att öka produktionen, och därmed konsumtionen, utan att fritiden minskar. Vi ser att denna möjlighet är uttömd i punkt b , dvs. vi kan inte öka konsumtionen utan att samtidigt öka arbetsinsatsen.

Om vi utifrån figur 2.4 funderar på hur valmöjligheterna ser ut i nästa tidsperiod, skall vi i vår modell ta hänsyn till den teknologiska utvecklingen som antas komma till stånd. Givet en viss positiv teknologisk utveckling kan konsumtionen öka, utan att vi för den skull behöver avstå från fritid. Exakt vilket val vi kommer att göra beror återigen på hur de teknologiska förutsättningarna ser ut i den tidsperioden, och på preferenserna. En möjlighet är att man föredrar ökad konsumtion och mindre fritid. I början av industrialiseringsprocessen var de materiella behoven stora och arbetstiden längre än idag. I ett sådant skede är det rimligt att vänta sig att både konsumtion och arbetstid ökar. Vid en "hög" konsumtionsnivå är

däremot den marginella nyttan av konsumtion lägre. Då kan det vara mer fördelaktigt att avstå från en konsumtionsökning, till förmån för en förbättring av livskvaliteten i termer av ökad fritid. Den teknologiska utvecklingen medför att man kan bibehålla samma konsumtion som förra perioden, samtidigt som nya och effektivare processer innebär att man inte behöver arbeta lika mycket.

Vi sammanfattar dessa resonemang i figur 2.5, där vi lagt in produktionsmöjligheterna i *fyra* olika tidsperioder.

Figur 2.5 Valet av konsumtion och arbetsinsats i en ekonomi med exogen teknisk utveckling

Om vi binder samman tangeringspunkterna i figuren, ser vi att vi har något som liknar en utbudskurva för arbetskraft. Arbetstiden tenderar att öka ”i början” av den ekonomiska utvecklingen, men vänder sedan tillbaka. Vi vet att arbetstiden förkortats i många av de rikare länderna under 1900-talet. En möjlig tolkning av denna process ges av figuren ovan.

Vi kan dra flera slutsatser av denna enkla teoretiska modell. För det första ser vi att valet av arbetstid/fritid bestäms via ett samspel mellan teknik och preferenser. Såväl de tekniska framstegen, som

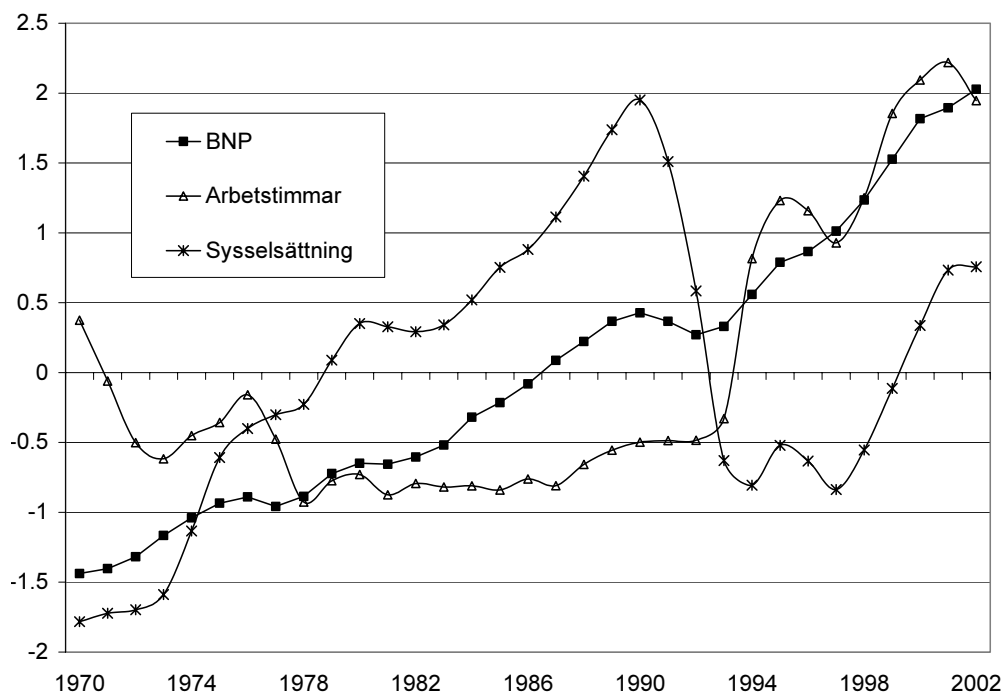
människors preferenser över konsumtion och fritid spelar roll. Det är således inte den ena eller den andra faktorn som är ”viktigast”. Enligt vår modell är det snarare en kombination av teknik och preferenser som driver utvecklingen i en viss riktning. Vi återkommer till denna diskussion i nästa avsnitt, där vi gör en empirisk analys baserad på denna modell.

3 Kostnad för helgdagar i termer av minskad konsumtion/produktion

Givet den modell som presenterades i föregående avsnitt så kan vi i princip beräkna ”kostnaden” av att införa ytterligare en helgdag. Givet en viss (exogen) teknisk utveckling, innebär ytterligare en exogent bestämd helgdag att vi inte kan producera/konsumera lika mycket som innan införandet av den extra helgdagen.

I detta avsnitt skall vi presentera en kostnadsberäkning av ytterligare en helgdag som baseras på denna enkla idé. Det kan dock inledningsvis vara intressant att se på hur BNP, sysselsättning och arbetstid varierat de senaste årtiondena. Figur 3.1 kompletterar figurerna i nästa avsnitt, avsnitt 4, kring arbetsmarknaden med BNP. För att underlätta jämförelser har vi standardiserat variablerna (dragit bort medelvärdet och dividerat med standardavvikelsen). Sålunda är värdet ”0” lika med variabelns medelvärde under den studerade tidsperioden.

Figur 3.1 BNP, sysselsättning och arbetstid. Standardiserade variabler (medelvärde = 0 och standardavvikelse = 1)

BNP växer längs en trend och sett över en längre tidsperiod är det endast 1990-talets början som klart avviker från den trendmässiga uppgången av produktionen. Från denna figur kan man inte spåra något uppenbart samband mellan arbetstid och ekonomisk aktivitet, kanske med undantag av 90-talskrisen. Figuren kompletterar de data som vi presenterar i avsnitt 4. Som vi skall se i nästa avsnitt så tycks en uppgång i antalet arbetade timmar ha "en negativ effekt" på sysselsättningen (kausualiteten är dock inte uppenbar).

Givetvis bestäms BNP av en mängd olika faktorer, inte minst tillgången på arbete, kapital och tekniskt kunnande. Produktionsfaktorerna är dock endogena, eftersom beslutsfattarna (hushåll och företag) i varje givet ögonblick bestämmer hur mycket de skall efterfråga och bjuda ut av faktorerna arbete, kapital (och insatsvaror). I slutändan blir BNP, enligt resonemanget i avsnitt 2.4, en

funktion exogena variabler, dvs. variabler vars värde inte bestäms i modellen.

I den konceptuella analysen i föregående avsnitt antog vi att det i princip endast fanns en exogen variabel, teknisk utveckling. I verkligheten kan man dock tänka sig ett antal andra storheter som är exogent givna, och som därmed bör inkluderas i analysen. Exempelvis har vissa helgdagar fastlagda datum av religiösa och andra skäl. Mer specifikt antar vi att datum för helgdagarna nyårsdagen, trettondagen, första maj, juldagen och annandag jul är givna; de ändras inte av skäl som kan förklaras av vår modell. Vad som däremot ändras är huruvida nyårsdagen, eller någon annan av de uppräknade helgdagarna, råkar inträffa på en vardag eller lördag/söndag. Till detta tillkommer skottår vart fjärde år. Dvs., vart fjärde år finns det ytterligare en dag tillgänglig för produktion. Dessutom antar vi, vilket får anses rimligt, att populationen i arbetsför ålder är exogent given. Sålunda tänker vi oss att BNP bestäms av en teknikfaktor och någon (några) variabler som beskriver valda helgdagars förläggning i tiden, en skottdag vart fjärde år, samt hur många människor i arbetsför ålder som finns tillgängliga. Alla andra exogena faktorer som kan tänkas påverka BNP läggs samman i en slump-term.

Tanken är om t.ex. nyårsdagen infaller på en måndag ett givet år och en söndag ett annat år, bör detta påverka BNP; i princip bör vi se ett produktionsbortfall på något mindre än värdet av en dags produktion. För att skatta denna effekt använder vi en ekonometrisk modell där vi inkluderar teknisk utveckling på ett enkelt sätt. Den enkla modell vi fastnat för ser ut på följande sätt:

$$BNP_t = b_0 + b_1 \cdot t + b_2 \cdot t^2 + b_3 \cdot H_t + b_4 \cdot H_t^2 + b_5 \cdot D_t + slump$$

BNP är här uttryckt i termer av kronor per person i arbetsför ålder, 16–64 år. Variabeln H anger hur många av nyårsdagen, trettondagen, första maj, juldagen och annandag jul som infaller en vardag ett givet år. Till detta adderar vi värdet 1 om året inte är ett skottår. Låt oss exemplifiera med 1970 ($t = 1970$). Då inföll endast annandag jul på en lördag eller söndag, medan övriga dagar inföll på en vardag, dessutom var 1970 inget skottår.⁵ Sålunda är värdet på H lika med 5. Motivet till att även antalet dagar i kvadrat, H^2 , ingår i modellen är att effekten på BNP av ytterligare helgdagar som

⁵ Den 26 december 1970 var en lördag.

infaller på en vardag inte nödvändigtvis är linjär. Om antalet dagar extra helgdagar fördubblas så är inte effekten på BNP nödvändigtvis en fördubbling. En uppenbar anledning till att effekten på BNP inte är lika om vi går från noll helgdagar till en och från en till två är att den andra dagen inte kan vara densamma som den första, vilket i sin tur innebär att effekten på BNP inte kan bli exakt densamma. Detta fångas till viss del upp av variabeln H^2 . Variablerna t och t^2 representerar exogen teknisk utveckling, vilken tillåts ha tilltagande eller avtagande effekt på BNP. Variabeln D , slutligen, tar värdet 0 fram till 90-talskrisen, och värdet 1 därefter. Tanken är att D skall fånga det strukturella skift som tycktes inträffa i ekonomin runt 1990.

Sålunda innebär detta att vår modell skattar värdet på BNP år 1970 till:

$$BNP_{1970} = b_0 + b_1 \cdot 1970 + b_2 \cdot 1970^2 + b_3 \cdot 5 + b_4 \cdot 5^2 + b_5 \cdot 0,$$

Dvs., givet värden på parametrarna $b_0 - b_5$, så kan vi uppskatta värdet på BNP för ett givet år.

Återstår att uppskatta parametervärden för de okända parametrarna $b_0 - b_5$. Den metod vi valt är den så kallade minsta-kvadrat metoden. Det finns ett antal andra metoder, men så här långt har vi nöjt oss med att utnyttja den metod som används mest. Resultaten av skattningen återfinns i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Skattningsresultat. Beroende variabel är BNP per person i arbetsför ålder

	Modell 1 ^a	Modell 2 ^b
b0	24785.20***	26135.50***
b1 (t)	224.06***	268.97***
b2 (t i kvadrat)	10.72***	8.91***
b3 (Helgdagar)	-1359.84	-2259.17
b4 (Helgdagar ²)	144.70	266.07
B5 (D)	-2691.08***	-2208.19
R2	0.98	0.98
DW	1.35	1.02

a Variabeln D tar värdet 0 1970-1990, och värdet 1 därefter.

b Variabeln D tar värdet 0 1970-1989, och värdet 1 därefter.

*** Signifikant på 1% nivå.

Som framgår av skattningsresultaten är de i detta sammanhang centrala parametrarna, b_3 och b_4 , inte statistiskt signifikanta, dock har de det tecken som man kan förvänta. En anledning till den stora osäkerheten i skattningarna är förmodligen att antalet extra helgdagar råkar samvariera med konjunkturen. Konjunkturtopparna infaller i flera fall de år när antalet extra helgdagar är relativt många, och bottenarna när antalet extra helgdagar är relativt få. Av ganska uppenbara skäl finns det inget kausalt samband mellan konjunkturläge och antalet helgdagar. Förmodligen är denna samvariation endast en tillfällighet för denna specifika tidsperiod. Dock ställer det till problem i en statistisk analys. En minskning av antalet extra helgdagar från ett år till ett annat innebär enligt vår hypotes en ökad produktion och därmed högre BNP. Men om denna produktionsökning råkar infalla under en konjunkturedgång blir det statistiskt svårt att urskilja effekten av helgdagsförändringen.

Givet parameterskattningarna i tabell 3.1 är det nu möjligt att beräkna effekten på BNP av ytterligare en helgdag som infaller på en vardag. Beräkningen av detta presenteras i tabell 3.2. Det bör betonas att modellen inte kan, eller ska, användas till att beräkna effekten på BNP betingat på fler än sex helgdagar som återfinns på vardagar. Modellen kan sägas vara en lokal approximation runt de mest förekommande värdena på variabeln H , och det betyder att modellens förutsägelser blir alltmer spekulativa desto längre man rör sig från tyngdpunkten i det observerade datamaterialet. De mest vanligt förekommande värdena på variabeln H är tre och fyra, vilket betyder att den effekt på BNP som kan utläsas vid dessa värden på H är de mest tillförlitliga.

Tabell 3.2 Effekt på BNP av ytterligare en helgdag, betingat på antalet befintliga helgdagar som infaller på vardag. Miljarder kronor (2002 års priser)

H, antal befintliga helgdagar	Modell 1	Modell 2
0	-8,4	-13,9
1	-6,6	-12,2
2	-4,8	-10,4
3	-3,1	-8,6
4	-1,2	-6,8
5	0,5	-5,0
6	2,2	-3,4
Medelvärde (0-6)	-3,0	-8,5
Medelvärde (3-5)	-1,2	-6,8

Från tabell 3.2 kan man utläsa att kostnaden för ytterligare en helgdag, i termer av förändring i BNP, varierar betydligt med betingat värde på H . Enligt Modell 1 är genomsnittskostnaden 3 miljarder kronor årligen, medan motsvarande siffra om Modell 2 används är 8,5 miljarder, med 2002 som basår. Skillnaden är med andra ord betydande, vilket till viss del illustrerar den statistiska osäkerheten.

En av de faktorer som vår ekonometriska analys inte beaktar är ”klämdagar”. Exempelvis kan det ha betydelse för vilken dag i veckan julaftonen infaller. År 2003 inföll den på en onsdag och många tog förmodligen ledigt på fredagen (och efterföljande fredag). Även om antalet semesterdagar är givet, finns det möjlighet att spara dagar mellan år. Vidare är det tänkbart att hushållen på andra sätt anpassar sin arbetstid över året för att på bästa sätt ”utnyttja almanackan”.

Sammanfattningsvis kan man säga att resultatet av den enkla empiriska analys vi presenterat i detta avsnitt, trots den statistiska osäkerheten, är förvånansvärt samstämmigt med resultaten från andra studier. Den statistiska osäkerheten är förståelig dels med tanke på den samvariation som råkar finnas mellan konjunkturläge och antalet helgdagar som infaller på vardagar, men även dels med tanke på det faktum att ett fåtal extra helgdagar trots allt som mest kan ge en ”krusning” på BNP-kurvan.

4 Arbetskraftsutbudet

Kostnaden till följd av ytterligare en helgdag, eller en förändring av datum för helgdagar, beror i grunden på två faktorer. Den första, och uppenbara, faktorn är hur en sådan förändring påverkar faktisk arbetad tid. En kortare lagstadgad arbetstid innebär inte nödvändigtvis att den faktiska arbetstiden minskar i samma utsträckning. Den andra, och kanske mindre uppenbara, faktorn är hur förändringen påverkar arbetsproduktiviteten. Exempelvis kan man inte utesluta att kortare lagstadgad arbetstid, i form av en helgdag, innebär en mer utvilad och motiverad arbetskraft, vilket då skulle innebära att den återstående arbetstiden utnyttjas effektivare. Man kan dock inte utesluta det motsatta, dvs. att produktiviteten minskar, exempelvis som följd av att utnyttjandegraden av kapitalet minskar.⁶ I den modell som användes i föregående avsnitt till att beräkna kostnaden kan man säga att vi antog att en förändring av lagstadgad arbetstid inte direkt påverkar produktiviteten.

En närmare analys av kostnaden av en arbetstidsförkortning innebär därmed också en analys av arbetskraftsutbudets bestämningsfaktorer, samt en analys av drivkrafterna bakom produktivetsförändringar. I detta avsnitt kommer vi att fokusera det första, dvs. arbetskraftsutbudet. Dels för vi ett resonemang kring möjliga bestämningsfaktorer för en enskild individs, eller ett enskilt hushålls, arbetskraftsutbud, och hur en arbetstidsförkortning skulle påverka faktisk arbetstid. Dels ger vi en översiktlig bild av utvecklingen av arbetskraftsutbudet i Sverige, samt hur denna utveckling förhåller sig till ekonomisk utveckling och olika arbetstidsreformer.

4.1 Arbetskraftsutbudets bestämningsfaktorer

Teoretiskt brukar man särskilja två typer av faktorer som påverkar den enskilde individens utbud av arbetskraft. Dels sådana som påverkar individens budget, dvs. löner, priser och skatter, dels sådana som påverkar individens preferenser för fritid och konsumtion. Givet preferenserna kan man med förhållandevis enkla medel

⁶ I SOU 2002:58 förs en detaljerad diskussion kring de faktorer som kan tänkas påverka arbetskraftens produktivitet, och hur en arbetstidsförkortning skulle kunna påverka densamma. De flesta empiriska studier kan inte påvisa några större eller entydiga effekter på arbetskraftsproduktiviteten av förändrad arbetstid. Se exempelvis Anxo (1988), Anxo & Bigsten (1989), Agnarsson & Anxo (1996).

studera effekterna av faktorer som påverkar en individs budget, som exempelvis löneförändringar, förändringar i inkomstskatt, etc. Till dessa två typer bör dessutom läggas till "institutionella" faktorer i form av arbetstidsregler etc. Dvs., givet preferenser och ekonomiska faktorer så är det inte säkert att individen kan arbeta så mycket/lite som hon vill.

Det finns idag en mycket omfattande forskning kring arbetsutbudets bestämningsfaktorer och vi har inte för avsikt att här gå alltför djupt i denna. Man kan dock konstatera att forskningen till stor del fokuserat på utbudseffekter till följd av förändringar av ekonomiska faktorer som löner och skatter, under olika antaganden om arbetsmarknadens organisation och funktionssätt. I Wikström (1999)⁷ görs en sammanställning och analys av ett stort antal studier på området. Slutsatsen är att det enskilda arbetskraftsutbudet är relativt löneokänsligt, speciellt för män, men att sambandet lön/arbetsutbud är positivt. I praktiken betyder det att individer tenderar att vilja öka sitt arbetsutbud om reallönen efter skatt ökar, men i relativt ringa grad.

På vilket sätt kan en förändring av lagstadgad arbetstid påverka faktiskt arbetsutbud? Kortare lagstadgad arbetstid innebär nödvändigtvis inte att den faktiska arbetstiden minskar i samma utsträckning. Det är framförallt två faktorer som kan medverka till att den faktiska arbetstiden minskar mindre än den lagstadgade. För det första innebär minskad lagstadgad arbetstid att det totala arbetskraftsutbudet i landet minskar, vilket i sig kan leda till ökad konkurrens om arbetskraften med löneökningar som följd. Högre lön innebär i sin tur att man är villig att arbeta mer än den lagstadgade tiden. En annan effekt är att den lön som betalas ut vid övertid sker vid en lägre nivå på arbetstiden, eftersom "ordinarie arbetstid" minskat. Effekten blir att arbetad övertid ökar och därmed kommer den faktiska arbetstiden att överstiga den lagstadgade. Idag utgör övertiden cirka fyra procent av den faktiska arbetstiden (SOU 2002:58), och det finns skäl att tro på en ökning av denna vid en lagstadgad arbetstidsförkortning.

⁷ Wikström, M. (1999). "Taxes and Labour Supply in Sweden - A Meta Analysis", in Brännlund R & I-M Gren (eds.), *Green Taxes: Economic Theory and Empirical Evidence from Scandinavia* 137-51, Edward Elgar, 1999.

4.2 Arbetskraftsutbudets utveckling

Utvecklingen av arbetskraftsutbudet kan beskrivas på många olika sätt och belysas ur många perspektiv. Ett sätt att beskriva arbetskraftsutbudet är i termer av antalet arbetsföra i åldern 16–64 år multiplicerat med maximal tillåten arbetstid per person. Ett sådant mått på arbetskraftsutbudet, eller arbetskraftstillgången, kan sägas beskriva den övre gränsen för arbetskraftsutbudet, eller den potentiella tillgången på arbetskraft. Av olika skäl kommer dock inte det faktiska arbetskraftsutbudet att nå upp till denna potential. Exempelvis studerar en inte obetydlig del av den arbetsföra befolkningen, vidare är en del hemarbetande, värnpliktiga m.m. Ett mer relevant mått på arbetskraftsutbudet är därmed de som faktiskt finns på arbetsmarknaden, dvs. sysselsatta och arbetsökande. En förändring i arbetskraftsutbudet enligt denna definition skulle därmed bero på en förändring i antalet timmar hos de som är sysselsatta och/eller att arbetsökande erhåller sysselsättning. En förändring av lagstadgad arbetstid, exempelvis till följd av en ny helgdag, kan få effekter på båda dessa storheter. Det kan innebära att vissa som är i sysselsättning och arbetar många timmar minskar sin faktiska arbetstid, men att detta kompenseras av en ökning av arbetstiden för exempelvis deltidsanställda, samt att arbetslösa erhåller sysselsättning.

I detta avsnitt redovisas hur arbetskraftsutbudet, mätt som sysselsättning och arbetsökande, utvecklats över tiden i Sverige. Dels ges en beskrivning över sysselsättningen totalt, dels ges en beskrivning av hur sysselsättningen varierar mellan olika sektorer.

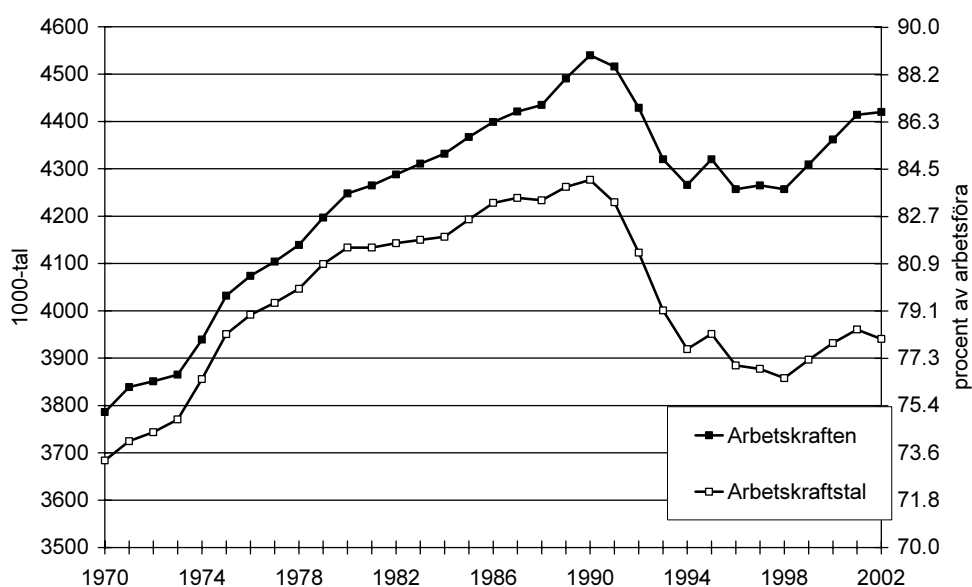
I figur 4.1 redovisas utvecklingen av antalet sysselsatta, dels i absolut antal, dels som andel av den arbetsföra befolkningen. Som framgår var det en trendmässig ökning av sysselsättningen från 1970 fram till 1990. Antalet sysselsatta ökade från knappt 3,7 miljoner 1970 till drygt 4,5 miljoner 1990. Samma trendmässiga ökning gäller för arbetskraftsdeltagandet som ökade från cirka 74 procent 1970 till cirka 84 procent 1990. Perioden efter 1990 fram till 1997 uppvisar en motsatt trend, en kraftig minskning i både sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. Efter 1997 kan dock en viss återhämtning skönjas.

I figur 4.2 redovisas antalet arbetade timmar per vecka och antalet sysselsatta perioden 1976–2002. Noterbart här är att veckoarbetstiden varit förhållandevis konstant både för kvinnor och

män.⁸ En viss nedgång skedde dock fram till mitten av 80-talet och de tre senaste åren. Skillnaden mellan män och kvinnors arbetstid är relativt stor och förhållandevis konstant över tiden. Skillnaden avspeglar i mångt och mycket att kvinnor i större utsträckning har deltidsarbete.

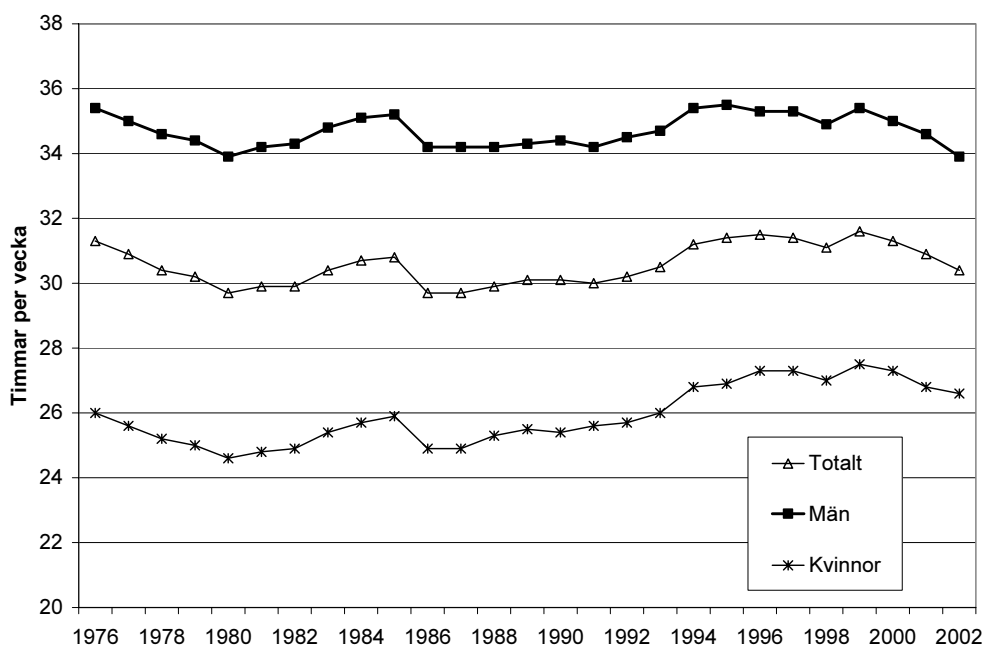
Sammantaget innebär utvecklingen av dessa två storheter att det totala arbetskraftsutbudet, mätt som totalt antal timmar, varierat relativt kraftigt över tiden. En relativt kraftig uppgång fram till 1990, följt av en kraftig nedgång med en viss återhämtning 1998–2001.

Figur 4.1 Antalet sysselsatta och arbetskraftsdeltagandet 1970–2002. Källa: AKU

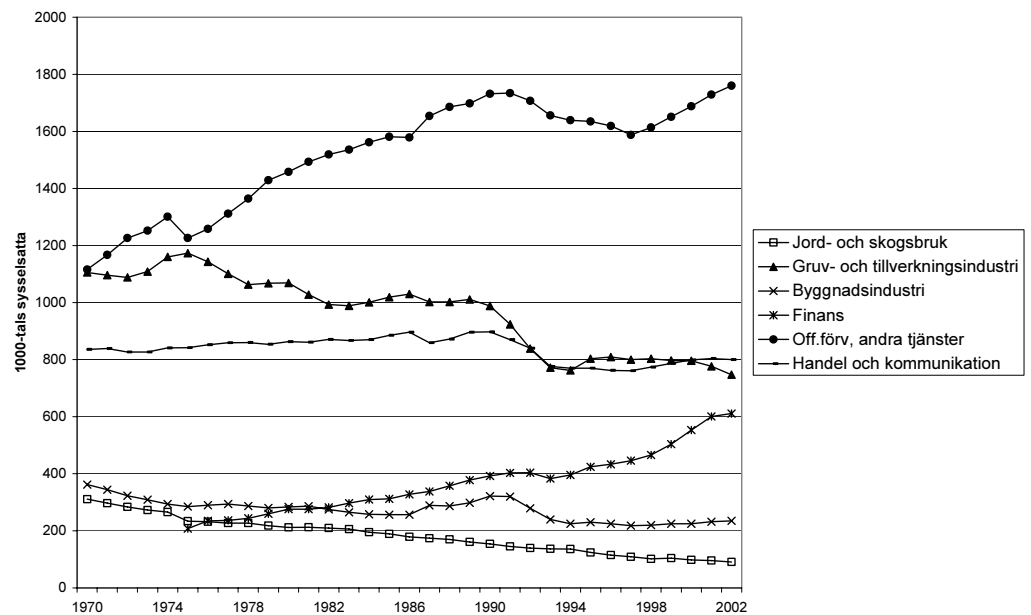
⁸ Den skarpa nivåförändringen mellan 1986 och 1987 beror i huvudsak på ändrade mätmetoder.

Figur 4.2 Antalet arbetstimmar per vecka, 1976–2002. Källa: AKU

Sysselsättningsutvecklingen i olika näringsgrenar redovisas i figur 4.3. Som framgår har sysselsättningen minskat mest inom jord- och skogsbrukssektorn. En starkt bidragande orsak till detta har varit den kraftiga rationalisering och effektivisering som skett inom skogs- och jordbrukssektorn. I stort sett samma utveckling har skett inom gruv- och tillverkningsindustrin, en minskning från cirka 1,1 miljoner sysselsatta år 1970, till cirka 800 000 år 2002. De enda näringsgrenar som uppvisar en positiv sysselsättningsutveckling är finanssektorn samt servicenäringen inklusive offentlig förvaltning. Finans och servicesektorn karakteriseras, som vi sett, av relativt hög arbetsintensitet och mycket låg substituerbarhet mellan arbetskraft och andra produktionsfaktorer, vilket kan förklara den utveckling som skett. Större knapphet på arbetskraft, till exempel som följd av en ny helgdag, kan därför tänkas påverka sektorerna olika.

Figur 4.3 Antalet sysselsatta i olika näringsgrenar 1970–2002. Källa: AKU

En förändring av den lagstadgade arbetstiden kan naturligtvis påverka såväl arbetskraftsdeltagandet som veckoarbetstiden. En av de viktigaste bestämningsfaktorerna till såväl antalet sysselsatta som antalet timmar är förmodligen den ekonomiska utvecklingen i stort. God ekonomisk utveckling innebär ökad efterfrågan på arbetskraft. Av bland annat detta skäl är det svårt att särskilja effekterna av förändringar i den lagstadgade arbetstiden.

Ett sätt att undersöka effekten på faktisk arbetstid till följd av förändringar i lagstadgad arbetstid och konjunkturläge är att analysera den historiska variationen med hjälp av regressionsanalys. I tabell 4.1 redovisas resultatet från en mycket enkel regressionsanalys där veckoarbetstiden respektive antalet sysselsatta är den beroende variabeln. Oberoende variabler är BNP och två variabler som beskriver större förändringar i lagstadgad arbetstid. Den första variabeln representerar införandet av den femte semesterveckan 1978, och den andra variabeln representerar införandet av ytter-

ligare två semesterdagar 1991, och avskaffandet av dessa 1994. I regressionen för antalet sysselsatta kontrollerar vi även för utvecklingen av den arbetsföra befolkningen.

Resultaten i tabell 4.1 visar att det finns en signifikant positiv samvariation mellan BNP och veckoarbetstid respektive antalet sysselsatta. Med hjälp av resultaten i tabell 4.1 är det nu möjligt att beräkna effekten på veckoarbetstid och sysselsättning av en förändring i BNP.

Tabell 4.1 Skattningsresultat för veckoarbetstid

Variabel	Veckoarbetstid	Veckoarbetstid	Antal sysselsatta	Antal sysselsatta
Konstant	29,2*	28,9*	20570*	15495
BNP	0,0000015*	0,0000010*	0,0020*	0,0015*
D1	-1,11*		202,8*	
D2	-0,30		225,9*	
Förklaringsgrad	0,36	0,17	0,57	0,30

D1 = Införandet av en femte semestervecka

D2 = Införandet av ytterligare två semesterdagar

* = statistiskt signifikant skild från noll på 5% nivå.

Förändringen av arbetstiden till följd av en ökning av BNP med en procent kan beräknas som:

$$\Delta tid = (BNP^{*0,01}) * 0,0000015 \approx 0,03 \text{ timmar} \approx 1,9 \text{ minuter}$$

Med andra ord, enligt dessa resultat skulle en ökning av BNP med en procent leda till att veckoarbetstiden ökade med cirka 2 minuter, dvs. mindre än en procent.

På motsvarande sätt kan vi beräkna effekten på antalet sysselsatta enligt formeln:

$$\Delta \text{sysselsättning} = (BNP^{*0,01}) * 0,002 \approx 44 \text{ (tusental)}$$

Med andra ord ökar antalet sysselsatta med cirka 44 000, dvs. med cirka 1 procent.

Införandet av en femte semestervecka tycks ha haft en negativ effekt på veckoarbetstiden, men positiv effekt på antalet sysselsatta. Enligt resultaten i tabell 4.1 minskade arbetstiden med drygt 1 timme (-1,11) till följd av semesterveckan, medan antalet sysselsatta ökade med cirka 200 000 (202,8). Införandet av ytterligare två

semesterdagar 1991 tycks även den ha haft en negativ effekt på veckoarbetstiden, men effekten är inte statistiskt signifikant skild från noll. Däremot är den positiva effekten på antalet sysselsatta signifikant skild från noll. Sammantaget visar resultaten i tabell 4.1 att en lagstadgad arbetstidsförkortning kan påverka faktiskt arbetskraftsutbud på olika sätt, via dels arbetskraftsdeltagandet och dels via valet av arbetstid.⁹

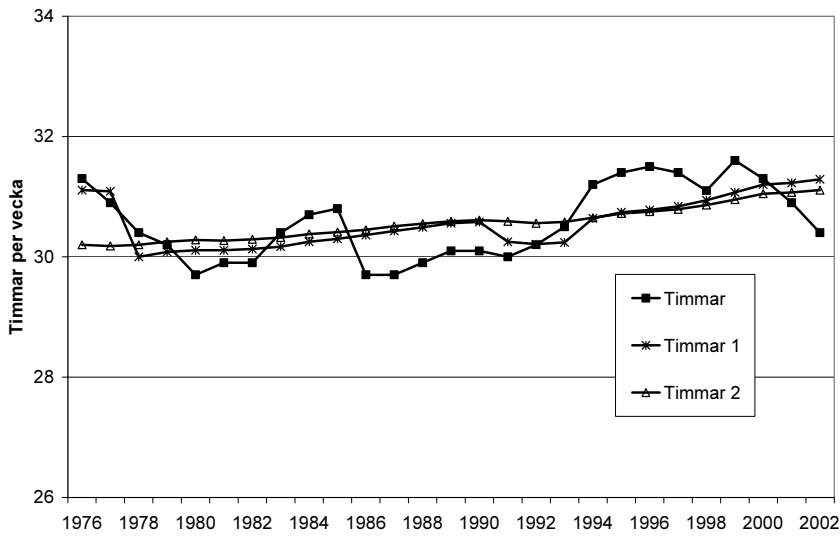
I figur 4.3 och 4.4 används resultaten i tabell 4.1 till att visa hur väl utvecklingen av BNP och förändringarna av den lagstadgade tiden beskriver utvecklingen av veckoarbetstiden respektive antalet sysselsatta. Den kurva som benämns "Timmar 1" i figur 4.3 beskriver hur väl utvecklingen av BNP och förändringarna av den lagstadgade tiden beskriver utvecklingen av veckoarbetstiden. I kurvan "Timmar 2" förklaras veckoarbetstiden endast av BNP.

Av figur 4.3 framgår det att BNP och förändringarna i lagstadgad tid endast till viss del kan förklara variationen i veckoarbetstiden. Men det framgår också att den modell som även beaktar förändringarna av lagstadgad tid förklarar ned- och uppgångarna betydligt bättre än den modell där detta inte beaktas, detta gäller framförallt nedgången efter 1976.

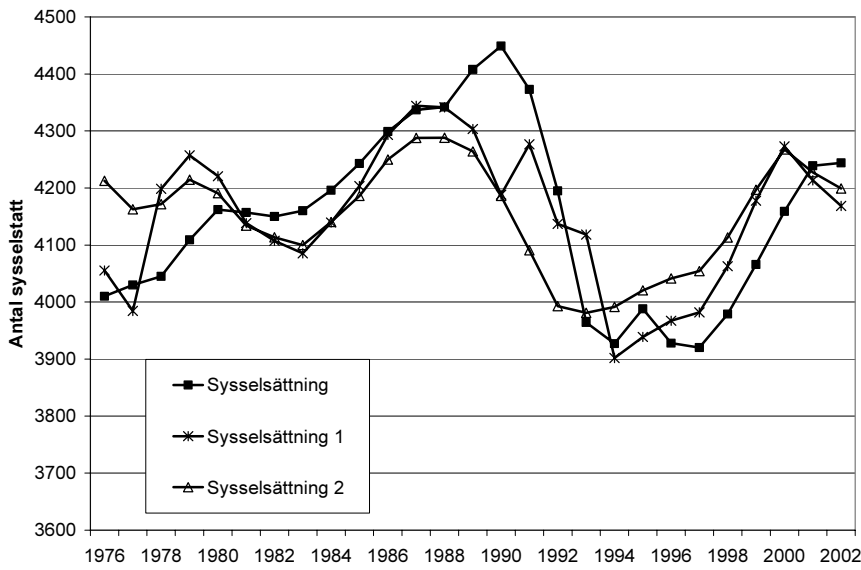
I figur 4.4 visas motsvarande bild för antalet sysselsatta. Som framgår tycks modellen som beaktar förändringarna i lagstadgad tid förklara variationen i sysselsättning bättre även i detta fall. Dock är det tydligt att den enkla modellen inte kan förklara den kraftiga uppgången i slutet av 80-talet.

⁹ Sambandet mellan sysselsättning skall i denna mycket enkla analys inte ses som strikt kausalt. Likväl som att en förändring av BNP, som kan härledas från ekonomins efterfrågesida, kommer att påverka sysselsättningen, så kommer en förändring av arbetskraftsutbudet, till följd av exempelvis en arbetstidsreform, att påverka BNP. Detta så kallade "endogenitetsproblem" innebär att de resultat som redovisas i tabell 4.1 kan vara behäftade med så kallad "endogenitetsbias", dvs. systematiska fel.

Figur 4.3 Antalet arbetstimmar per vecka, 1976–2002. Observerat antal och uppskattat. Källa: AKU, och egna beräkningar

Figur 4.4 Antalet sysselsatta, 1976–2002. Observerat antal och uppskattat. Källa: AKU, och egna beräkningar

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns ett positivt samband mellan sysselsättning, både vad gäller antal sysselsatta och arbetstimmar, och den ekonomiska utvecklingen, här mätt som BNP. Vidare tycks denna mycket enkla modell påvisa ett samband mellan sysselsättning och förändringar i lagstadgad arbetstid. De större förändringar som vi kontrollerat för här har en negativ effekt på arbetstiden, men positiv på antalet sysselsatta. Det betyder att nettoeffekten, dvs. effekten på totalt antal arbetade timmar inte kan bestämmas entydigt.

5 Översikt av resultat från denna och liknande studier

Tabell 5.1 sammanfattar ett antal studier, inklusive våra egna, kring sambandet mellan arbetsinsats och produktion.

Tabell 5.1 Studier kring samhällsekonomiska kostnader av extra helgdag och arbetstidsförkortning

Studie	Scenario	Resultat	Kommentar
Denna studie	"BNP/365" version 0	2342 mdr/365 = 6,4 mdr	Årlig kostnad. En första grov approximation
Denna studie	Ekonometrisk modell där BNP förklaras av teknisk utveckling och antalet helgdagar som inte infaller på vardag.	3-8,5 mdr	Årlig kostnad. Modellen är känslig för specifikation. Det finns en slumpmässig korrelation mellan helgdagar och konjunkturläge.
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag	Minskning av BNP med 2,9-4,1 mdr	Årlig kostnad. Total kostnad i termer av BNP blir ungefär 60-80 miljarder i nuvärde (5% kalkylränta)
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag, 6/1 eller 1/5 tas bort	BNP förändring = 0	
SOU 1994:58	6/6 extra helgdag, Kr HfD eller AnD P tas bort	BNP-förändring = +1,2-1,8 mdr	Årlig BNP-ökning. Total vinst i termer av BNP blir 24-26 miljarder i nuvärde (5% kalkylränta)
Nordström-Skans (2001) ^a	5% arbetstidsförkortning för skiftarbetare	Högre timlöner för skiftarbetare. Arbetstid minskade med 40% relativt förkortningen.	Arbetstidsförkortning kan leda till lönehöjningar, vilket även en extra semesterdag kan göra marginellt.
Konjunkturinstitutet (1998) ^b	Minskning av arbetstid med 100 timmar för samtliga heltidsarbetande 1998-2002	BNPminskning = 2,1-5,4% år 2003 beroende på antaganden	
KI (2002) ^c	Ledigheten per år förlängs med fem dagar genom en ändring i semesterlagen. Ledigheten ökar med två dagar år 2004 och med en dag per år under perioden 2005-2007.	BNP = -1,2% i jämförelse med ett basscenario	Med utgångspunkt från dessa resultat kan "kostnaden för 6 juni" grovt skattas till några tiondelsprocent av BNP
Kommunförbundet (1998) ^d	Medelarbetstiden antas minska med 9% per sysselsatt via arbetstidsförkortning	BNP = -0,4% (-0,1 % i referensfallet) 1997-2010	

a "Arbetstidsförkortning, löner och arbetslöshet – en studie på svenska individdata", Ekonomisk debatt, årg 29, nr 7, sid 477- 486.

b "Modellsimuleringar av makroekonomiska effekter vid en arbetstidsförkortning", november 1998.

c Konjunkturinstitutet [2002], "Samhällsekonomiska effekter av en allmän arbetstidsförkortning", mars 2002

d "Kommunerna i Framtiden", Kommunförbundets långtidsutredning 1998.

Av flera skäl, som är väl kända, är BNP inte ett idealiskt mått på det bortfall i välfärd som förknippas med en förkortning av arbetstiden. Den intresserade läsaren hänvisas till SOU 1991:37 för en detaljerad redogörelse av BNP:s brister som välfärdsåtgärd. Icke desto mindre finns det inget bättre mått och det förefaller rimligt att tro att BNP är väl korrelerat med den egentliga samhällsekonomiska kostnaden.¹⁰

Det absolut enklast sättet att räkna på kostnader av en extra helgdag i termer av BNP, är att helt enkelt dividera BNP med 365. Vi får då en skattning av bidraget till produktion i ekonomin per dag. Av olika skäl, t.ex. rent säsongsmässiga variationer av produktionen, varierar BNP per dag. Om vi utgår från att BNP år 2002 är 2342 mdr kronor och dividerar detta med 365, ger detta en skattning av kostnaden för 6 juni på ungefär 6,4 mdr kr. Det visar sig att denna uppskattning ligger väl i linje med vad man kommit fram till med mer komplicerade beräkningar, inklusive våra egna. Reformen innebär dock inte att en dags produktion bortfaller; som vi sett tidigare kommer produktionen att fortgå som tidigare i vissa sektorer (dock till en annan kostnad).

Nästa steg i beräkningarna är att öka komplexitetsgraden och utnyttja olika ekonometriska modeller. Exempel på detta angreppssätt ges i denna rapport samt i den tidigare utredningen (SOU 1994:58). Det framgår av tabellen att resultaten är ungefär likvärdiga, särskilt om man tar hänsyn till att den tidigare utredningens siffror gällde 1991 års prisnivå.

I SOU 1994:58 görs även beräkningar av att ta bort en helgdag och ersätta den med 6 juni. Den mest rimliga skattningen av en sådan reforms kostnad är att den är approximativt noll på sikt. I princip förändrar inte en sådan reform det totala antalet arbetsdagar och därför är det rimligt att anta att ekonomins aktörer så småningom har anpassat utbud och efterfrågan till de nya förutsättningarna. Ett intressant undantag är annandag pingst som alltid, till skillnad från 6 juni, infaller på en måndag. Med samma resonemang som ovan kan man förvänta sig att en sådan omallokering ger ett svagt positivt resultat, vilket man också fann i SOU 1994:58.

Om man går utöver de strikt kostnadsmässiga aspekterna och ser på hur antalet helgdagar är fördelade över året, är det ett faktum att våren och hösten ser annorlunda ut. Det förefaller inte orimligt att

¹⁰ Det finns t.ex. ett samband, om än komplext och ofta icke-linjärt, mellan BNP och miljöpåverkan. En minskning av BNP skulle kunna innebära en mindre miljöbelastning, en potentiell vinst som dock inte kommer med i våra beräkningar på något fullständigt sätt.

man ur välfärdssynpunkt skulle vinna på att istället förlägga en extra helgdag till hösten, även om detta faller utanför vårt uppdrag att analysera.

Sammanfattningsvis finner vi att bruttokostnaden för att göra 6 juni till en helgdag ligger i intervallet 3–8,5 mdr kr. Befintliga utredningar och modeller tycks ge ett relativt samstämmiga svar. Det kan tänkas att reformen är samhällsekonomiskt lönsam, därför att gemene man är villig att byta en standardsänkning i termer av lägre inkomst mot en standardhöjning i form av ökad fritid. För att besvara denna fråga krävs dock en typ av undersökning som inte är möjlig att genomföra inom ramen för vårt uppdrag.

Utöver de beräkningar som specifikt gjorts för att belysa 6 juni reformens kostnader, finns ett stort antal utredningar och analyser av kostnader för mer allmänna reduktioner av arbetstiden. Vi presenterar några av dessa beräkningar i tabellen ovan. En anledning till detta är att de ger en viss inblick i hur en arbetstidsförkortning kan påverka ekonomin. De ger därmed insikter som kan vara värdefulla även för vår del.

Nordström-Skans (2001) har studerat en 5 % arbetstidsförkortning för skiftesarbetare. Konsistent med våra konceptuella resonemang finner han att en sådan förändring bland annat kan innebära en viss press på lönerna uppåt. Vidare tycks en sådan arbetstidsförkortning inte slå igenom fullt ut i termer av arbetstid. Konjunkturinstitutet har i två utredningar (1998, 2002) belyst makroekonomiska konsekvenser av allmänna arbetstidsförkortningar. Av särskilt intresse för vår del är beräkningen av kostnader för en extra semestervecka. Kostnaden uttryckt i BNP-förlust är c:a 1,5 %. Mer som ett räkneexempel kan man utnyttja denna siffra för 6 juni kalkylen. Man finner då att kostnaden är ca $(1,5\%/5) \cdot 2342 = 7$ mdr, vilket ligger i linje med skattningarna i såväl denna som andra studier.¹¹

¹¹ Observera att detta är uttryckt i 2002 års prisnivå. Tidigare utredningar använder andra basår.